

Bachelorthesis

De invloed van de gezinssituatie op de taalverwerving

Auteurs: Franziska Helmstädter (0817570)

Stefanie Reich (0803146)

Coach: Johan Dekelver

Datum van inleveren: 04.06.2012, Heerlen (NL)

Studiejaar: 2011/2012

Franziska Helmstädter: franzi.helmstaedter@web.de

Stefanie Reich: stefaniereich88@web.de

© Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Zuyd Hogeschool.

Voorwoord en dankwoord

Deze scriptie is de afstudeeropdracht bij het afstuderen van de opleiding logopedie aan de Zuyd Hogeschool te Heerlen. Wij hebben voor een afstudeeropdracht gekozen, die met kinderen te maken heeft en waar we een echt onderzoek mogen doen. In de afgelopen twee jaren hebben wij best veel eraan gewerkt en hebben met veel enthousiasme een afstudeeropdracht geconcipieerd.

Onder leiding van onze docentbegeleider Johan Dekelver is de afgelopen twee jaar intensief aan deze bachelorthesis gewerkt. We hebben een onderzoek gedaan, naar de ontwikkeling van de actieve woordenschat van kinderen in de leeftijd van 3;0-5;0 jaar in afhankelijkheid van de gezinssamenstelling waarin zij opgroeien. Hierbij zijn de woordenschatontwikkeling van kinderen uit éénoudergezinnen met kinderen uit tweeoudergezinnen vergeleken.

Onze begeleider Johan Dekelver willen wij danken voor zijn goede ondersteuning en zijn directe feedback tijdens het afstuderen. Wij danken ook de logopedisten Kristina Kallen en de logopedisten uit stage voor de supervisie tijdens de testafname van de AWSTR. Verder willen we alle kinderdagverblijven uit Bedburg, met name de katholieke Kindertagesstätte St. Martin, katholieke Kindertagesstätte St. Lambertus, evangelische Kindertagesstätte Feldmäuse, integrative Kindertagesstätte Sausewind, katholischer Kindergarten St. Willibrordus, katholischer Kindergarten St. Antonius, katholischer Kindergarten St. Peter en de Johanniter Kindergarten danken, die ons geholpen hebben het contact met de ouders van de kinderen op te nemen. Wij danken ook de ouders van de proefpersonen dat zij toestemming aan de testdeelname gegeven hebben en dat zij hun persoonlijke data aan ons ter beschikking gesteld hebben. Daarnaast gaat onze dank uit naar onze medestudenten, familie en vrienden voor hun kritische blik gedurende de afstudeerperiode.

Voor de talige begeleiding willen wij Philomène Müller- Laurs bedanken.

Samenvatting

Steeds meer kinderen worden niet meer in de traditionele gezinsvorm opgevoed. Studies tonen aan, dat er een samenhang bestaat tussen het opgroeien in een éénoudergezin en de ontwikkeling van het kind. Het doel van deze thesis was te onderzoeken of er een significant verschil bestaat in de ontwikkeling van de actieve woordenschat bij kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 5;0 jaar uit éénoudergezinnen, vergeleken met kinderen uit tweeoudergezinnen. Bovendien is het verband tussen het gemiddelde opleidingsniveau van de ouder(s) en de woordenschatontwikkeling van hun kinderen in dit afstudeerproject onderzocht. In de studie is dit bij 49 Duitse kinderen uit een tweeoudergezin en 13 Duitse kinderen uit een éénoudergezin door middel van een vragenlijst aan de ouders en de Duitse taaltest AWST-R 3-5 (Kiese-Himmel, 2005) onderzocht en via matching met elkaar vergeleken. Met uitzondering van een subtest zijn er geen significante verschillen gevonden. Alleen kinderen uit academisch opgeleide éénoudergezinnen scoren gedurende het meetmoment significant lager dan kinderen uit tweeoudergezinnen met academische opleiding. Het was niet aan te tonen, dat er verband bestaat tussen de ontwikkeling van de woordenschat en de gezinssituatie m.u.v. de invloed van academisch opleidingsniveau op de woordenschatontwikkeling van kinderen uit éénoudergezinnen in vergelijking met kinderen uit tweeoudergezinnen.

Sleutelwoorden taalverwerving- actieve woordenschat- familiesituatie- AWSTR 3-5

Zusammenfassung

Immer mehr Kinder wachsen, aus Scheidungsgründen oder anderen Gründen, nicht mehr in der klassischen Familienaufstellung auf. Studien weisen einen Zusammenhang zwischen dem Aufwachsen der Kinder in einer Einelternfamilie und der Weiterentwicklung dieser auf. Das Ziel dieser Thesis war, zu untersuchen, ob es einen signifikanten Unterschied in der Entwicklung des aktiven Wortschatzes bei Kindern im Alter von 3,0-5,0 Jahren aus Einelternfamilien im Vergleich mit Kindern im Alter von 3,0-5,0 Jahren aus Zweielternfamilien gibt. Ob es einen Zusammenhang zwischen dem mittleren Bildungsabschluss der Eltern, aus Zwei- oder Einelternfamilien, und der Wortschatzentwicklung deren Kinder gibt, war das zweite Ziel dieser Thesis. In der Studie ist dies bei 49 deutsch-sprachigen Kindern aus einer Zweielternfamilie und 13 deutsch-sprachigen Kindern aus einer Einelternfamilie mit Hilfe einer Fragenliste und dem Sprachtest AWSTR 3-5 untersucht und via "matching" miteinander verglichen worden.

Zunächst wurden keine signifikanten Unterschiede festgestellt. Allerdings scoren Kinder aus höher gebildeten Zweielternfamilien signifikant besser als Kinder aus vergleichbaren Einelternfamilien. Darüber hinaus weist die Studie offenbar keinen Zusammenhang zwischen der aktiven Wortschatzentwicklung und der Familiensituation nach, mit Ausnahme des Einflusses eines hohen Ausbildungsniveau auf die Wortschatzentwicklung der Kinder Alleinerziehender im Vergleich mit Kindern aus Zweielternfamilien.

Schlüsselwörter: Sprachentwicklung- aktiver Wortschatz-Familiensituation-AWSTR 3-5

1. Inleiding

1.1. Beroepsmatige relevantie.....	8
1.1.1. Aanleiding en probleemstelling.....	8
1.2. Onderzoeksvraag en hypothese	9
1.3. Doelstelling.....	10

2. Theoretische achtergrond

2.1. Taalverwerving	11
2.2. Taalverwerving van 3;0 tot 5;0 jaar.....	11
2.3. De invloed van externe factoren op de spraak- en taalverwerving van het kind.....	13
2.4. De invloed van de gezinssituatie als externe factor op de spraak- en taalverwerving.....	14
2.5. Verantwoording van de gekozen populatie.....	17

3. Methode

3.1. Onderzoeksdesign.....	20
3.2. Onderzoekspopulatie	
3.2.1. In- en exclusiecriteria.....	20
3.3. Dataverzameling	
3.3.1. Contactering.....	22
3.3.2. Onderzoeksfase.....	23
3.4. Materialen	
3.4.1. Brieven benaderingen kinderdagverblijven.....	23
3.4.2. Vragenlijsten en verklaring toestemming.....	23
3.4.3. Meetinstrumenten/onderzoeksinstrumenten.....	23
3.5. Data- analyse en onderzoekdesigns.....	23

4. Resultaten

4.1. Descriptieve en exploratieve statistiek.....	26
4.2. Inductieve statistiek.....	31
4.3. Inductieve statistiek subvraagstelling.....	37

5. Conclusie en discussie

5.1. Invloed van de gezinssamenstelling op de ontwikkeling van de actieve woordenschat...	42
5.2. Invloed van het opleidingsniveau van de ouders op de ontwikkeling van de actieve woordenschat van hun kinderen.....	43
5.3. Methodologische limitaties.....	46
5.4. Logopedische relevantie.....	47
5.5. Aanbevelingen.....	47
5.6. Conclusie van het onderzoek.....	48

6. Referenties.....49

7. Bijlagen

7.1. Overzicht gecontacteerde kinderdagverblijven.....	52
7.2. Brieven benadering kinderdagverblijven.....	54
7.3. Brief aan de ouders.....	55
7.4. Vragenlijst voor de ouders.....	56
7.5. Scoreformulier AWSTR 3-5.....	61
7.6. Overzicht nummering afbeeldingen en tabellen.....	65
7.7. Originele tabellen voor de t-toets uit SPSS.....	66

1. Inleiding

1.1. Beroepsmatige relevantie

Kinderen groeien vandaag, wat de gezinssamenstelling en het gezinsmilieu betreft, in heel verschillende gezinssituaties op. De meeste kinderen leven ook vandaag nog in een gezin met twee ouders, maar al ongeveer één vijfde van alle gezinnen in Duitsland éénooudergezinnen (Bundesministerium für Families, 2012).

Ongeveer één op de drie huwelijken eindigt tegenwoordig in echtscheiding, zodat het vaak voorkomt dat kinderen in een éénooudergezin opgroeien.

Het kan voor het beroep logopedie belangrijk zijn als deze factor een significant verschil zal uitmaken in de ontwikkeling van de actieve woordenschat van kinderen in de leeftijd van 3;0-5;0 jaren uit een tweeooudergezin in vergelijking met 3;0- 5;0 jarige kinderen uit een een-ouder-gezin. Kinderen in deze leeftijd kunnen dan vroeger opgevangen worden. Er kunnen groepsprocessen in “Kindergärten” of scholen ingezet en geanalyseerd worden. Therapieën kunnen methodisch en gericht ingezet worden. Verder kan de vraag naar de gezinssituatie ook een standaardvraag voor het anamneseformulier worden.

1.2. Aanleiding en probleemstelling

De idee van deze bachelorthesis is om te onderzoeken in hoeverre de gezinssituatie van een kind invloed kan hebben op de standaard taalverwerving, met name de productieve taalverwerving bij kinderen tussen 3;0 en 5;0 jaren. Hierbij zal onderzocht worden of er verschillen bestaan in de taalverwerving van kinderen die in een tweeooudergezin opgroeien in vergelijking met kinderen die in een éénooudergezin opgroeien.

Een reden voor het gekozen onderwerp is, dat de vraagstelling in deze vorm nog niet eerder onderzocht is. Er zijn wel verschillende andere factoren bekend die invloed hebben op de ontwikkeling van de actieve woordenschat; deze zullen in de theoretische achtergrond nader besproken worden. De factoren "gezinssituatie en taalverwerving", met name éénooudergezin, tweeooudergezin en actieve woordenschat zijn echter nog niet met elkaar in verband gebracht.

Éénooudergezinnen komen steeds meer voor en kunnen psychosociale problemen voor de kinderen veroorzaken. Zo hebben éénooudergezinnen vaker te maken met belangrijke praktische problemen in de huishouding en de financiële planning. De communicatie tussen beide ouders en met het kind kan heel belangrijk zijn in het vinden van de familiepositie, in het uitdrukken van emoties en bij het oplossen van problemen van het kind. De communicatie binnen een éénooudergezin wordt beïnvloed met betrekking tot directe, indirecte of gemaskeerde communicatie (Christie- Seely& Talbot; 1985). Als

het opgroeien in een éénoudergezin de communicatie kan beïnvloeden, kan het dan ook een impact op andere taalaspecten als de actieve woordenschat en de ontwikkeling hiervan hebben? Dit zal in deze thesis onderzocht worden.

1.3. Onderzoeksvraag en hypothese

Gebaseerd op de theoretische achtergrond in hoofdstuk 2 zijn er de volgende onderzoeksvragen en hypothesen opgesteld.

- ✓ Bestaat er een significant verschil in de ontwikkeling van de actieve woordenschat van kinderen in de leeftijd van 3;0 -5;0 jaar uit een tweeoudergezin in vergelijking met 3- 5 jarige kinderen uit een éénoudergezin?
- ✓ Bestaat er een significant verschil tussen de ontwikkeling van de actieve woordenschat bij kinderen in de leeftijd van 3;0- 5;0 jaar uit een één- respectievelijk tweeoudergezin en het gemiddelde opleidingsniveau van de ouder(s)?

Hypothese

H₀: Het opgroeien van een kind in een tweeoudergezin heeft in vergelijking met het opgroeien van een kind in een éénoudergezin geen invloed op de taalverwerving m.b.t. de actieve woordenschat bij kinderen in de leeftijd van 3;0 -5;0 jaar.

H₁: Het opgroeien van een kind in een tweeoudergezin heeft in vergelijking met het opgroeien van een kind in een éénoudergezin invloed op de standaard taalverwerving m.b.t. de actieve woordenschat bij kinderen in de leeftijd van 3;0 -5;0 jaar.

Hypothese subvraagstelling

H₀: Er bestaat geen verschil in de ontwikkeling van de actieve woordenschat van kinderen in de leeftijd van 3;0-5;0 jaar uit een éénoudergezin of een tweeoudergezin afhankelijk van het opleidingsniveau van hun ouder(s).

H₁: Er bestaat een verschil in de ontwikkeling van de actieve woordenschat van kinderen in de leeftijd van 3;0-5;0 jaar uit een éénoudergezin of een tweeoudergezin afhankelijk van het opleidingsniveau van hun ouder(s).

1.4. Doelstelling

- ✓ De thesis toont aan of er een verschil is in de ontwikkeling van de actieve woordenschat bij kinderen van 3;0 – 5;0 jaren die opgroeien in een tweeloudergezin in vergelijking met kinderen uit een éénoudergezin.
- ✓ De thesis bepaalt of de taalontwikkeling van het kind afhankelijk is van het opleidingsniveau van de ouder(s).

2. Theoretische achtergrond

Het volgende hoofdstuk bevat de theoretische achtergrond ter verduidelijking van de spraak- en taalverwerving in de gekozen leeftijd van 3;0 tot 5;0. Er zal nader worden ingegaan op externe factoren die van invloed zijn op de ontwikkeling van de actieve woordenschat van een kind, met name de invloed van de gezinssituatie en het opleidingsniveau van de ouders. Bovendien zal het opgroeien in een éénoudergezin en de mogelijke invloeden hiervan op het gezin en het kind beschreven worden.

2.1. Taalverwerving

Taal is een belangrijk middel dat mensen gebruiken om met elkaar te communiceren. De taal is een vastgelegd systeem, dat bepaalde regels volgt, die door iedereen die deze code gebruikt worden gehanteerd. Goed beschouwd blijkt de taalverwerving een heel belangrijke factor bij de algehele ontwikkeling van een kind in zijn.

Er zijn drie aspecten te onderscheiden in de opbouw van een taal: de taalvorm, de taalinhoud en het taalgebruik. De taalverwerving is een heel complex proces, waarin vele aspecten een rol spelen en dus ook snel een of meerdere taalaspecten verstoord kunnen raken.

Bij de ontwikkeling van de spraak en de taal is, behalve de drie taalaspecten, onderscheid te maken in twee belangrijke taalmodaliteiten: het taalbegrip en de taalproductie. Zowel bij de mondelinge als bij de schriftelijke communicatie gaat de boodschap van een zender uit, die de informatie actief produceert (taalproductie) en wordt zij opgenomen door de ontvanger, die de informatie ontvangt, deze interpreteert en hierdoor begrijpt (taalbegrip). Goorhuis-Brouwer en Schaerlaekens hanteren in hun bekend “Handboek taalontwikkeling, taalpathologie en taaltherapie” (2003) een overzichtelijk schema over de taalaspecten en de hierbij behorende taalvaardigheden. In deze thesis staat de ontwikkeling van de actieve woordenschat bij kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 5;0 jaren centraal. De focus zal daarom nu bij de taalinhoud, en met name bij de taalproductie liggen.

2.2. Taalverwerving van 3;0 tot 5;0 jaar

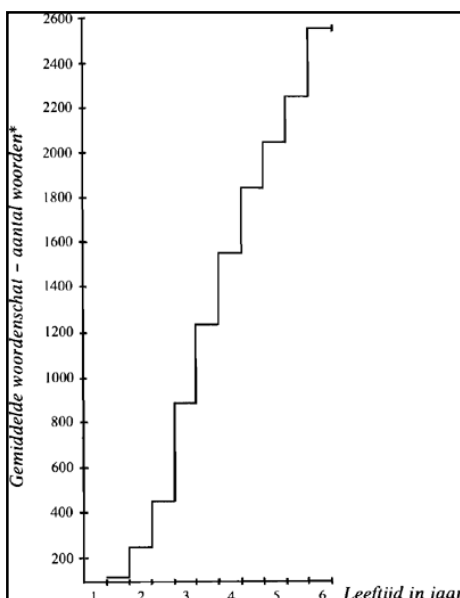
Vanaf de geboorte is sprake van beurtwisseling tussen ouder en kind; het kind begint door huilen actief te communiceren (Papouzek 1991, Goorhuis& Schaerlaekens 2003, Schaerlaekens 2009). In de leeftijd van zeven tot twaalf maanden begint het kind met brabbelen (prelinguale fase) (Goorhuis& Schaerlaekens, 2003; Eldik, 1998).

Uit het brabbelen ontstaan ook de eerste actieve uitingen van woorden die bij kinderen meestal in de leeftijd van 8 – 18 maanden optreden (vroeglinguale fase).

Hierna begint de eigenlijke ontwikkeling van de actieve woordenschat. De variatie in de snelheid van de groei van de actief beschikbare woorden is heel groot (Kauschke&Hofmeister 2002).

Aan het begin van de differentiatiefase rond de leeftijd van 2;06 jaar maakt het taalverwervingsproces een grote sprong. Kinderen zijn nu intensief bezig met de woordverwerving. Zij vragen vaak naar de naam van dingen. Het aantal woorden dat het kind actief beheerst, de kwantitatieve woordgroei, en het juiste woordgebruik, de kwalitatieve woordgroei, beleven een grote groei in de periode tot 3;06 jaar (Goorhuis & Schaerlaekens 2003, Kauschke& Hofmeister 2002). Ook het aantal woordklassen neemt toe. Ondanks de woordenschatgroei ontbreken nog veel woorden die de kinderen willen gebruiken, zodat in de spontane taalproductie nog vaak neologismen optreden (Goorhuis & Schaerlaekens, 2003; Schaerlaekens, 2009).

Tussen de 2;0 en 3;0 jaren beheerst het kind 250-350 woorden actief (Stoel- Gammon, 2007). Hierna liggen de getallen over de kwantitatieve ontwikkeling van de actieve woordenschat in verschillende studies echter ver uit elkaar. Goorhuis& Schaerlaekens concluderen dat de actieve woordenschat bij kinderen van 3;0 jaar gemiddeld 1000 woorden bevat. Dit blijkt ook het resultaat uit studies van Aitichison (2003) en van Dungen (2004).

Afb. 01: Schaerlaekens (2009) pag. 134

Volgens Kauschke leert een kind vanaf het derde levensjaar gemiddeld vijf tot tien nieuwe woorden per dag (Kauschke, 2003). Het aantal woorden die actief beheerst worden neemt snel toe. Bij kinderen van 4;0 jaar ligt het gemiddelde aantal woorden bij 1500 woorden (Dungen, 2008; Schaerlaekens 2009). Rond 5;0jaar beschikken kinderen gemiddeld over 3000 woorden (Goorhuis& Schaerlaekens 2003; Kauschke& Hofmeister, 2002). Een overeenkomstige ontwikkeling van de kwantitatieve woordgroei is goed te zien in Afbeelding 01 uit Schaerlaekens (2009).

Ook de kwalitatieve woordenschatgroei ontwikkelt in deze fase heel snel. Kinderen leren het hanteren van juiste

woordgrenzen en de hiërarchische verhouding in semantische woordgroepen in deze fase (Goorhuis & Schaerlaekens, 2003; Kauschke, 2003). Het komt in deze fase nog vaak voor dat er sprake is van overextensie: het kind gebruikt bekende woorden in een bepaalde woordklasse te breed. Het kind begint verbanden te leggen tussen bekende objecten en woorden en tussen gelijksoortige objecten, zodat het kind een semantisch netwerk creëert (Goorhuis& Schaerlaekens, 2003; Kauschke& Hofmeister, 2002; Schaerlaekens, 2009).

In de differentiatiefase leert het kind met de groei van de syntaxis ook nieuwe woordklassen te gebruiken (Goorhuis & Schaerlaekens, 2003; Kauschke, 2003; Schaerlaekens, 2009). Zelfstandige

naamwoorden worden minder concreet, het kind leert abstract te vertellen, van dingen die niet in het hier en nu moeten zijn (Goorhuis& Schaerlaekens, 2003; Schaerlaekens, 2009).

Naast de ontwikkeling van de productieve semantiek groeien natuurlijk ook de receptieve semantiek en de anderen taalmodaliteiten, de fonologie, de syntaxis, de morfologie en de pragmatiek in de leeftijd van 3;0 – 5;0 jaar aanzienlijk. Bij de taalverwerving staan deze modaliteiten niet los van elkaar, maar beïnvloeden elkaar. Nieuwe woordgroepen treden op en het kind leert complexere syntactische structuren te gebruiken (Goorhuis& Schaerlaekens 2003, Kauscke 2003). Ook de fonologische en de semantische ontwikkeling hebben invloed op elkaar. Naarmate het kind een grotere woordproductie ontwikkelt, is het kind ook in staat meer fonemen en consonantenclusters te produceren (Stoel-Gammon 2007).

Vanaf het begin van het zesde levensjaar is de differentiatiefase afgesloten. Het kind heeft nu theoretisch alle belangrijke aspecten van de taal verworven, de spraak en taal van het kind lijkt meer en meer op die van een volwassene. In de volgende voltooiingsfase die begint met een leeftijd van 5;0 jaar wordt het mondeling taalgebruik gevestigd en verdiept (Goorhuis& Schaerlaekens 2003).

2.3. De invloed van externe factoren op de spraak- en taalverwerving van het kind

Het vermogen spraak en taal te leren is volgens verschillende spraak- en taalontwikkelingshypothesen aangeboren. Primair is het leren van spraak niet afhankelijk van de omgeving. Wel functioneren externe factoren als motor voor het ontwikkelen van spraak- en taalvaardigheden van het kind. Volgens Zollinger staat hierbij de wens van het kind met zijn omgeving te communiceren centraal, welke in eerste instantie door de interactie met de ouders uitgelokt wordt (Zollinger in Brennerscheid, 2007). Het kind leert door de input van de omgeving, dat taal gebruikt kan worden om met anderen te communiceren en het kind wordt gemotiveerd zelf taal te gaan gebruiken (Hoff, 2006).

Interactie van ouder en kind

Vooraf in de vroege levensjaren spelen de ouders een grote rol in de ontwikkeling van hun kind. Hierbij heeft vooral de interactie tussen ouders en hun kind een grote impact op de ontwikkeling. Zo draagt een kwalitatief goede interactie tussen ouder en kind ook bij aan een goede ontwikkeling van het kind. Vooral warmte, responsiviteit, sensitiviteit, oogcontact en fysieke aanwezigheid spelen in deze context een rol (van Bakel, 2002 in Sibma, 2010).

Demografische factoren

In een review (Szagun, 2006) wordt beschreven, dat demografische factoren, zoals het milieu waaruit een kind komt en het opleidingsniveau van de ouders weinig invloed hebben op de taalverwerving van het kind. Uit studies is gebleken dat zich de tegen het kind gerichte spraak in verschillende culturen onderscheidt. In westelijke landen wordt er meer kind-gerichte taal gebruikt, terwijl kinderen uit

andere culturen taal meer door gesprekken tussen volwassenen beleven. Het tempo van de woordenschatgroei blijkt van de direct gerichte input afhankelijk te zijn: kinderen uit de US lieten een snellere ontwikkeling van de actieve woordenschat zien dan kinderen van de australische Walpuri of Mexicaanse Mayan (Bavin, 1992 en Brown, 2001 in Hoff, 2006).

Ook de levensstandaard van de familie blijkt invloed te hebben op de taalverwerving. Kinderen die uit een gezin met een laag inkomen komen, kunnen door deze factor worden beïnvloed in de ontwikkeling van de actieve woordenschat. Kinderen uit gezinnen met een laag inkomen lopen meer gevaar een taalontwikkelingsvertraging te krijgen (Korenman, 1995 in Pancsofar, 2009).

Negatieve omgevingsfactoren

Nadelig beïnvloede gezinssituaties, bijvoorbeeld als de ouders gescheiden leven, kunnen de spraak- en taalontwikkeling belemmeren. Stoll beschrijft in zijn boek “Klinik der menschlichen Sinne” (2009) factoren, die de spraak- en taalverwerving kunnen belemmeren. Zo blijken alle ontwikkelingsstoornissen invloed op de taalverwerving te kunnen hebben. Naast deze genetische factoren stelt Stoll verder dat ook gezinsinterne factoren de normale ontwikkeling van spraak en taal kunnen beïnvloeden. Zo treden tegenwoordig in veel gezinnen door belasting van de ouders deprivatieverschijnselen bij kinderen op. Door het ontbreken van contactpersonen en moeilijke gezinssituaties kan ook de taalverwerving belemmerd worden. Stoll noemt hier onder andere de scheiding van ouders, de opvoeding door één ouder en verzwaring door werk, familie of werkeloosheid.

2.4. De invloed van de gezinssituatie als externe factor op de spraak- en taalverwerving

Om de invloed van de gezinssituatie op de taalverwerving te kunnen bekijken, moeten eerst definities van een gezin en van een éénoudergezin duidelijk zijn.

Volgens C. Schulz in “Familienleben in Deutschland”, gebaseerd op verschillende studies van het statistische Bundesamt Deutschland is het tweeloudergezin - vaak de "normaalfamilie" genoemd - een gemeenschappelijke huishouding bestaand van een heteroseksueel echtpaar en hun vleeselijke kinderen. Mensen die ongehuwd samenwonen en éénoudergezinnen vormen een uitzondering op het normale gezin. Een éénoudergezin bestaat naar de definitie van het Statistische Bundesamt Duitsland (Mikrozensus 2010) uit een alleenstaande vader of moeder die zonder echgenoot of levensgezel met één of meer vleeselijke kinderen in een huishouding samenleeft.

Kindgerichte taal

Zoals in 2.3. beschreven, speelt de interactie met de omgeving, met name met de moeder en de vader als eerste contactpersoon een belangrijke rol bij de taalverwerving.

Volgens Bohnenn is de invloed van ouders op de taalontwikkeling zichtbaar in woordenschat, kennis van zinsstructuren en verhaalstructuren, in taalinzichten zoals relatie tussen letters en klanken, tussen letters (woorden) en betekenis en in nieuwsgierigheid naar woorden. Één-op-één contacten tussen ouder en kind zijn belangrijk voor de mondelinge taalontwikkeling en leggen een basis voor geletterdheid. (Bohenn& Jansen 2006).

De specifieke taal, die door volwassenen gebruikt wordt tegenover kleine kinderen, noemt men “child directed speech” (CDS, Szagun, 2006; Gier, 2009). Verschillende aspecten van deze taal, zoals vragen gericht aan het kind en aanvullingen op uitingen van het kind zijn bevorderend voor de taal- en spraakontwikkeling. Specifieke dialoogkenmerken m.b.t. tot het communiceren met het kind hebben een positieve invloed op de ontwikkeling van de woordenschat (Szagun, 2006). Kinderen van verbaal meer toegankelijke moeders spreken vroeger en gebruiken vroeger meer woorden. Ook het level van aandacht tegenover het kind en de mate waarin het kind verbaal gevolgd wordt, heeft een positieve invloed op de ontwikkeling van de actieve woordenschat (Hoff, 2006). Naast de kwaliteit van input is ook de kwantiteit van input van de ouders van invloed. De frequentie waarin de moeder met haar kind spreekt, beïnvloedt de variatie in woordsoorten en de rijkheid aan verschillende semantische woordvelden die de moeder gebruikt, wat vervolgens invloed heeft op de woordenschatgroei van het kind (Hart& Risley, 1995; Hoff, 2006; Timmer, 2006).

Daar tegenover staan factoren van CDS, die de taalverwerving, en ook de ontwikkeling van de actieve woordenschat negatief kunnen beïnvloeden, zoals imperatieven (Hoff, 2006; Szagun, 2006), weinig veelvuldige uitingen en te weinig op het kind ingaan (Szagun, 2006). Het tempo van de ontwikkeling van de actieve woordenschat is verder natuurlijk niet alleen afhankelijk van de input van de ouders maar van het totale aanbod aan taal, dat het kind bijvoorbeeld ook in het kinderdagverblijf of door andere contactpersonen ervaart.

Invloed van de socio economische status

In de scriptie wordt ook de invloed van de socio economische status (SES), bepaald door het opleidingsniveau van de ouders, aan de orde gesteld. Dit om te kunnen bepalen of de taalontwikkeling van een kind erdoor wordt beïnvloedt.

Het opleidingsniveau van de moeder blijkt van invloed te zijn op vooral de syntactische en de woordenschatontwikkeling van haar kind. Zo blijken kinderen met een hoogopgeleide moeder complexere zinnen te vormen en een 20- 30 % grotere woordenschat te hebben (Bohenn, 2006). Kinderen in de leeftijd van ongeveer twee jaren met een hoog SES gebruiken significant meer woordtypes. Hun moeders gebruiken tegenover hun kinderen een complexere en grotere woordenschat en een hogere uitslengte (Hoff, 2006). Hoog opgeleide moeders spreken meer met hun kinderen (Hart& Riley, 1995). Deze factoren van verbale input kunnen een invloed hebben op de ontwikkeling van de actieve woordenschat (Hoff, 2005; Hoff, 2006). Vergelijkbare resultaten zijn ook bij moeders uit China gevonden. Ook hier vertellen hoog opgeleide moeders hun kinderen meer en is de grootte

van de woordenschat positief gerelateerd aan het opleidingsniveau van de moeder (Jin, 2002 in Hoff, 2005). Verschillen in de spraak- en taalontwikkeling afhankelijk van de SES zijn verder ook te vinden in de ontwikkeling van de syntaxis en de morfologie (Hoff, 2006). Deze verschillen zijn aanwezig bij kinderen uit alle leeftijdsklassen. Dit bij kinderen met een verschillend SES in de leeftijd van drie jaar als ook bij kinderen in de leeftijd van vijf jaar (Hoff, 2006).

2.5. Verantwoording van de gekozen populatie

De meest gebruikelijke gezinsvorm in Duitsland is nog steeds het tweeoudergezin. Toch is in de laatste decennia een toename aan alternatieve gezinsvormen vast te stellen, zoals de levensgemeenschappen met kinderen of de éénoudergezinnen. In 2010 zijn 19% van alle gezinnen éénoudergezinnen, terwijl het er in 1998 maar 14% waren (Bundesministerium für Familie, 2012).

Het aantal éénoudergezinnen is de laatste jaren stijgend. De hoofdreden waarom kinderen in een éénoudergezin opgroeien is de echtscheiding. 42% van alleenstaande ouders is gescheiden, 17% leeft apart van hun echtgenoot en 5% is weduwe of weduwnaar. De scheiding van de partner voltrok zich in 50% van de gevallen vóór het derde levensjaar van hun kind. Vele alleenstaande ouders verkeren niet de eerste keer in deze gezinssituatie of hebben een nieuwe levensgenoot. In bijna 90% van de éénoudergezinnen leven de kinderen samen met de moeder (Familienforschung Baden- Württemberg, 2012).

Familien							
Jahr	Insgesamt	Davon					
		Ehepaare		Lebensgemeinschaften		Alleinerziehende	
		1000	%	1000	%	1000	%
2010	8 123	5 846	72,0	701	8,6	1 575	19,4
2009	8 225	5 963	72,5	702	8,5	1 560	19,0
2008	8 410	6 132	72,9	694	8,3	1 584	18,8
2007	8 572	6 327	73,8	675	7,9	1 570	18,3
2006	8 761	6 476	73,9	668	7,6	1 617	18,5
2005	8 901	6 654	74,8	684	7,7	1 563	17,6
2004	8 985	6 729	74,9	684	7,6	1 573	17,5
2003	9 079	6 873	75,7	670	7,4	1 536	16,9
2002	9 157	7 036	76,8	631	6,9	1 490	16,3
2001	9 163	7 107	77,6	586	6,4	1 470	16,0
2000	9 241	7 264	78,6	559	6,0	1 418	15,3

Tab. 01: Bundesamt für Statistik (2010), Familien mit minderjährigen Kindern nach Familienform

De interesse voor de invloed van het opgroeien in een éénooudergezin op het kind begon na de Tweede Wereldoorlog, toen vele gezinnen door overlijden van de vader vaderloos werden. Er kwam meer onderzoek naar de invloeden van deze vaderloosheid. In deze vroege periode zijn vele invloeden op de ontwikkeling van het kind vastgesteld (Niesel& Kunze, 1982 en Sander, 1988 in Sander, 2011). Sinds het stijgende aantal echtscheidingen zijn vooral scheidingsgezinnen onderzocht. Bij de hier gevonden invloeden op de ontwikkeling, van met name gevoelens van angst en schuld en afwijkend gedrag, moet dan ook rekening gehouden worden met het feit beschouwd worden, dat de kinderen niet alleen door het opgroeien in een éénooudergezin, maar vooral ook door de scheiding van de ouders werden beïnvloed (Sander, 2011).

Het opgroeien in een éénooudergezin blijkt bovendien voor zowel de kinderen als ook voor de ouder(s) vaak grote veranderingen met zich mee te brengen. Naast de taken, die ouders bij de opvoeding van een kind hebben, is de opvoedende ouder in een éénooudergezin met vele extra opgaven belast. Hij of zij moet naast de door het alleenstaan verzwaarde opvoedingstaak van één of meerdere kinderen vaak tenminste deeltijdwerken. Er moet in veel gevallen een bezoeksregeling voor de gescheiden partner opgesteld worden en een goede relatie met beide ouders in stand blijven. Vaak komt het tot de reorganisatie van het sociale netwerk (Jungbauer, 2008).

De verandering van de gezinssamenstelling brengt ook voor de kinderen vele veranderingen met zich mee. Of de ontwikkeling van het kind door deze veranderingen beïnvloed wordt, hangt van verschillende factoren af. Hierbij spelen conflicten tussen de ouders, het omgaan met de nieuwe situatie in het hele gezin, het verdere opvoedingsgedrag van de ouders en de invloed van het overige sociale netwerk een zelfde rol als de socio- economische status, die het gezin heeft. Zijn er een of meer van deze factoren negatief dan kan dit invloed hebben op de ontwikkeling van het kind (Jungbauer, 2008; Sander, 2011).

Het opgroeien in een éénooudergezin in vergelijking met het opgroeien in een tweeooudergezin blijkt dan ook enige impact te hebben op het betreffende kind. Zo blijken kinderen en jeugdigen uit een éénooudergezin minder tevreden te zijn met hun leven. Éénooudergezinnen hebben meestal een minder gunstige financiële situatie, wat invloed heeft op materiële welvaart, maar ook de mogelijkheden om mee te doen aan de samenleving en die vrijetijdsbestedingen, waar geld voor nodig is. Hiermit blijkt dat +/- 14% van de éénoouderkinderen ontevreden is met hun leven, terwijl er slechts ongeveer 5% van de kinderen uit tweeooudergezinnen niet tevreden is. Ook blijken kinderen uit éénooudergezinnen minder gelukkig te zijn met hun opleiding en hun schoolprestaties (Jol, 1999).

Het opgroeien in een éénooudergezin kan aanwijsbaar psychosociale of gezondheidsproblemen voor de kinderen veroorzaken. Zowel de gevolgen van scheiding of verlies van een van de ouders als de economische gevolgen kunnen hierop invloed uitoefenen. In een review zijn een aantal gevaren betreffende de gezondheid van kinderen van alleenstaande moeders beschreven, zoals somatische ziekten, gedragsstoornissen, verminderd gevoel van eigenwaarde en slechtere schoolprestaties als ook

leer- en communicatieproblemen (Franz, 2004). Driejarige kinderen uit 170 éénoudergezinnen, die bij de moeder opgroeiden, waren duidelijk slechter in de ontwikkeling van cognitieve en sociale vaardigheden, veiligheid van bindings- en gedragsproblemen (Clarke, 2000 in Franz, 2007). Echter treden bovenstaande problemen zeker niet bij alle kinderen op, maar zijn deze in verschillende studies herkenbaar geweest (Franz, 2004).

Zoals blijkt uit de literatuur schijnt de invloed van het opgroeien in een éénoudergezin zelf minder input op de ontwikkeling te hebben dan de sociale en contextuele factoren, die met het opgroeien in deze gezinssamenstelling verbonden kunnen zijn (Fergusson, 2007; Seely, 1987; Franz, 2007; Franz, 2004; Sander, 2011). Hierbij speelt vooral ook belasting van de opvoedende ouder een belangrijke rol (Franz, 2007; Sander, 2011)

Er is tot nu toe weinig bekend over de invloed van het opgroeien in een éénoudergezin op de taalontwikkeling. Ondanks intensieve research kon geen literatuur gevonden worden, welke deze factoren onderzoekt. Wel is bekend, dat sociale of psychosociale factoren die een gezin bedreigen, invloed op de communicatie en de verbale input tussen ouders en kind kunnen hebben, waardoor de taalverwerving beïnvloed kan worden (Glascoe, 2010; Hoff, 2006). Het zal dus ook mogelijk zijn dat met éénoudergezinnen gerelateerde problemen een verandering in de taalverwerving oproepen kunnen. Maar omdat er uit de literatuur geen kennis over dit onderwerp beschikbaar is, zal dit onderzoek meer inzicht hierin opleveren.

3. Methode

In het volgend hoofdstuk wordt de methodologische werkwijze van deze studie beschreven. Hierbij horen het gekozen onderzoeksdesign, de in- en exclusiecriteria voor mogelijke proefpersonen, de dataverzameling en de data-analyse.

3.1. Onderzoeksdesign

De idee van deze thesis was om de invloed van de gezinssituatie op de standaard taalverwerving te meten en te beoordelen. Het onderzoek is een kwalitatief transversaal onderzoek.

Het onderzoek is een single factor between-subject-design, omdat de studie het verschil tussen twee populatiegroepen onderzoekt. Één groep bestaat uit de kinderen die uit een éénoudergezin komen en de andere groep uit de kinderen uit een tweeoudergezin. De onafhankelijke variabele is de kinderen uit een éénoudergezin en de kinderen uit een tweeoudergezin en de afhankelijke variabele is het taalverwervingsproces m.b.t. de ontwikkeling van de actieve woordenschat (de t-waarde). De groepen mogen niet in hun opties verschillen (gematchte groepen), ze moeten in variabelen en aantal proefpersonen gelijk zijn. Hiervoor wordt nonequivalent groepsdesign gebruikt. De proefpersonen worden opgedeeld op grond van het kenmerk wel/ geen tweeoudergezin (matching variable). Voor de tweede vraagstelling werd er hetzelfde design gebruikt. Hierbij werd binnen de groep in leeftijdsgroepen opgedeeld. Het zijn onafhankelijke groepen. Het voordeel is, dat de gegevens uit het meetmoment en de vragenlijst voor beide vraagstellingen verwerkt kunnen worden. Verder zijn voor de studie heel veel proefpersonen nodig, zodat men niet echt een prognose kan geven of er significante verschillen kunnen uitkomen of niet.

3.2. Onderzoekspopulatie

3.2.1. In- en exclusiecriteria

Kinderen die voor de studie in aanmerking kwamen, mochten alleen tussen 3;0 en 5;0 jaar oud zijn. Dit, omdat de AWSTR 3-5 alleen maar tot 3;0 tot 5;0 jaar gestandaardiseerd is en omdat het in Duitsland de enige gestandaardiseerde test is. Verder is voor deze leeftijd gekozen, omdat dan met betrekking tot de taalverwerving de differentiatiefase begint, waarin de actieve woordenschat voornamelijk groeit. Vanaf drie jaar wordt het kind bovendien onafhankelijker van zijn eerste contactpersonen en zijn belevingswereld en contacten breiden zich uit. Het kan het afwezig zijn van de ouders voor een bepaalde duur accepteren en het kan hun terugkomen innerlijk anticiperen (Jungbauer, 2008).

De kinderen mochten uit twee- en éénoudergezinnen komen. Als de kinderen uit een éénoudergezin kwamen, mochten ze enkel door één van de twee ouders opgevoed worden en dit vanaf een leeftijd van 7-8 maanden.

Voor het vaststellen van de tijd die het kind van de ouder gescheiden moest zijn was het zinnig de leeftijd rond de 7 tot 8 maanden te stellen. Dan zijn de kinderen in de kritische fase. Het kind vormt de innerlijke structuren voor zijn belangrijkste sociale contacten. Een langere scheiding van een ouder kan depressies oproepen (Jungbauer, 2008).

De ouder(s) hoeft/hoeven niet de biologische ouder(s) te zijn, maar ze moest(en) het kind wel mee opgevoed hebben (dit ook vanaf 7-8 maanden van het kind). Verder mag de ouder geen nieuwe partner hebben die mee in de gezinswoning van het kind leeft. Kinderen uit patchworkgezinnen mochten niet aan de studie deelnemen, omdat meer dan een ouder deel heeft aan de opvoeding van het kind. De kinderen mochten uitsluitend eentalig-Duits zijn, omdat de test alleen voor Duitse kinderen geschikt is en omdat de meertaligheid een enorme invloed op de taalontwikkeling kan hebben. De impact op de taalontwikkeling van deze kinderen kan groter zijn dan de impact van de factor één-/tweeoudergezinnen. De kinderen mochten geen bijkomende psychiatrische stoornissen/gedragsstoornissen (zoals ADHD, Autisme etc.) hebben, omdat deze bijkomenden stoornissen invloed op de taalontwikkeling hebben. Kinderen, die een gediagnosticeerde vertraging in de motoriek, in hun sociaal- emotionele ontwikkeling, in hun spraak- en taalontwikkeling of hun cognitieve ontwikkeling hebben, kwamen voor de studie niet in aanmerking. Als er een ander gebied vertraagd is, kan ook een vertraging in de taalontwikkeling aanwezig zijn.

Voor de duidelijkheid alle in- en exclusiecriteria in een overzichtelijke tabel:

Inclusiecriteria	Exclusiecriteria
Kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 5;0 jaar	
Kinderen uit twee en éénoudergezinnen	Kinderen uit patchworkfamilies
Eentalig Duitse kinderen	Tweetalige kinderen
	Kinderen met bijkomende stoornissen (ADHD, Autisme, Down-Syndroom)
	Kinderen met een gediagnosticeerde vertraging in motoriek, sociaal-emotionele ontwikkeling en/of cognitieve ontwikkeling
	Kinderen met een taalontwikkelingsstoornis

Tab. 02: overzicht in- en exclusiecriteria

3.3. Dataverzameling

3.3.1. Contactering

Het oorspronkelijke plan van aanpak was, om even grote groepen kinderen uit éénoudergezinnen en tweeoudergezinnen te vormen, die in leeftijd en aantal meisjes en jongen overeen kwamen. Er werd voor de volgende indeling in bepaalde leeftijdsgroepen gekozen:

Leeftijd	Aantal kinderen éénoudergezin	Aantal kinderen tweeoudergezin
3;0 -3;05	12	12
3;06 – 3;11	12	12
4;0 -4;05	12	12
4;06 -5;0	12	12
3;0 -5;0	48	48
In totaal	96 kinderen	

Tab. 03: overzicht van geplande aantal proefpersonen

Er is persoonlijk contact opgenomen met de kleuterspeelzalen in de omgeving van Bedburg. Er was begonnen met het verloop van het onderzoek aan de leidsters uit te leggen (zowel mondeling als schriftelijk en via een brief). De leidsters hebben deze informatie via onze brieven en ook persoonlijk aan de ouders meegedeeld. Ze hebben een lijst ontvangen, welke kinderen aan het onderzoek mogen deelnemen en de vragenlijst is aan de ouders doorgegeven. De ouders hebben de vragenlijst ingevuld en deze zijn weer vóór de vooraf bepaalde deadline aan de kinderdagverblijven teruggegeven. Vervolgens werd naar de kinderdagverblijven toegegaan en zij hebben de kinderen, die in aanmerking kwamen, met de AWST-R getest.

In de kinderdagverblijven in Bedburg waren er 10 kinderen uit een éénoudergezin en 49 kinderen uit een tweeoudergezin, die aan de in- en exclusiecriteria voldeeden en aan de studie deel mochten nemen.

Er misten nog een aantal kinderen uit éénoudergezinnen, zodat er actief in Pulheim, Rommerskirchen, Dormagen, Neuss, Bergheim, Frechen, Hürth, Königsdorf, Kerpen en Köln naar kinderen uit éénoudergezinnen gezocht is.

In totaal waren er tenslotte 13 kinderen uit een éénoudergezin en 49 kinderen uit een tweeoudergezin. Er zijn dus niet genoeg kinderen gevonden, die aan de studie wilden of konden deelnemen. De groepen werden per leeftijdsgroep tot gelijke aantallen gereduceerd. Dit gebeurde via matching.

3.3.2.Onderzoeksfase

Na de contactering is er een afspraak met de kinderdagverblijven gemaakt. Er werd naar de kinderdagverblijven toegegaan en hebben de AWSTR bij de kinderen afgenomen. De onderzoeksfase duurde afhankelijk van motivatie en contactopname van het individuele kind tussen 15 en 25 minuten. Bij die kinderen die niet aanwezig waren, omdat ze op vakantie waren of ziek waren is er probleemloos een extra afspraak gemaakt. Op die manier konden er zo veel mogelijk kinderen getest worden. Na de testafname zijn de formulieren gescoord en in SPSS verwerkt.

3.4. Materialen

3.4.1.Brieven benaderingen kinderdagverblijven

Het aanschrijven van de kinderdagverblijven vond, zoals al eerder werd vermeld, middels een introducerende brief plaats. Deze werd met het contacteren van de kinderdagverblijven persoonlijk of via mail verzonden. Verder zijn de ouders aangeschreven. Deze hebben de brief via de leidsters van de kinderdagverblijf gekregen. De brief aan de leidsters is in bijlage 8.2 te vinden. De brief aan de ouders in bijlage 8.3.

3.4.2.Vragenlijsten en verklaring toestemming

Om de kinderen vooraf te kunnen selecteren hebben de ouders een vragenlijst ingevuld . In deze vragenlijst werd op de eerder genoemde selectiecriteria(in- en exclusiecriteria) geanticipeerd. In de vragenlijst werd er naar de gezinssituatie, naar eentaligheid, naar de spraak- en taalverwerving, medisch verleden, geboorte en naar de opleiding van vader en moeder gevraagd. Deze vragen waren cruciaal voor het selecteren van de proefpersonen. De vragen voor de in/exclusiecriteria werden in SPSS niet verwerkt. Deze waren alleen maar voor het selecteren van de kinderen. Naast de vragenlijst was er een verklaring van toestemming toegevoegd.

De invulstrook voor de verklaring van toestemming en de vragenlijst voor de ouders zijn in bijlage 8.4 terug te vinden.

3.4.3.Meetinstrumenten/onderzoeksinstrumenten

Met behulp van een vragenlijst/ anamneselijst die door de ouders/ opvoeder werd ingevuld, werden alle belangrijke informatie van een proefpersoon m.b.t. opvoedingssituatie, belangrijke gebeurtenissen in de eerste levensjaren, ontwikkelingsstand verkregen.

Om de actieve woordenschat te meten werd voor de “Aktiver Wortschatztest für 3-5 jährige” (AWST-R) gekozen. De AWST-R is de enige gestandaardiseerde aparte test voor het bepalen van de actieve woordenschat in Duitsland.

De AWST-R is een individuele test voor de beoordeling van de expressieve woordenschat. Het is een verder ontwikkelde test van de "klassieke" AWST 3-6. De AWSTR 3-5 is een beeld/naamgeving test. Het is een objectieve, betrouwbare en valide instrument in de diagnostische / differentiële diagnose ter verduidelijking van specifieke ontwikkelingsstoornissen van de taal, met betrekking tot de dimensie van de expressieve woordenschat. De handleiding biedt ook een overzicht van de theoretische achtergrond van de dimensie van de woordenschat. Het zijn fotografische beelden, van een totaal van 51 zelfstandige naamwoorden en 24 werkwoorden. Er vindt een kwantitatieve analyse, opgebouwd op Gesamtwert, Prozentrang, T-wert en 95%- Konfidenzintervall, plaats. (Kiese- Himmel 2005)

Hierna werd bepaald welk kind in een groep werd opgenomen en of het kind überhaupt voor het onderzoek in aanmerking kwam. Vervolgens werd de gekozen test bij ieder testpersoon door een van de onderzoekers afgenomen. De testafname verliep onder supervisie van een opgeleid

3.5. Data- analyse en onderzoekdesigns

De statistische gegevens die betrekking hadden op de onderzoeksvraag werden door middel van de exploratieve statistiek verwerkt. De „exploratieve statistiek“ is een verzamelnaam voor de situatie waarin een combinatie van deze twee vormen wordt gebruikt.

In eerste instantie werden de t-waarden van de kinderen uit de AWST-R uit éénoudergezinnen met de t-waarden van de kinderen uit tweeoudergezinnen vergeleken. De leeftijdsgroep was hierbij 3;0 tot 5;0 jaar.

Ten tweede werd iedere leeftijdsgroep (eerste groep 3,0-3;05, tweede groep 3;06 tot 3;11, derde groep 4;0 tot 4;5 en vierde groep 4;6 tot 5;0) bekeken. De t-waarden van de kinderen uit tweeoudergezinnen werden per leeftijdsgroep met die uit de éénoudergezinnen vergeleken. Voor nadere toelichting zie hoofdstuk 4.2.

In een tweede stap werden deze t-waarden als representaties van de ontwikkeling van de actieve woordenschat van de kinderen uit de twee groepen in verschillende leeftijdsgroepen vergeleken met het gemiddelde opleidingsniveau van de ouders uit beide groepen. Via SPSS werd er een vergelijking gemaakt tussen gemiddelde t-waarde van kinderen en gemiddeld opleidingsniveau van ouders uit tweeoudergezinnen en gemiddelde t-waarde van kinderen en gemiddeld opleidingsniveau van ouders uit éénoudergezinnen. Zie hiervoor hoofdstuk 4.3.

Voor de verwerking van de gegevens wordt in deze studie voor de t-toets gekozen.

De t-toets is een parametrische statistische toets, die gebruikt kan worden om na te gaan of er een verschil tussen de gemiddelden van twee groepen is of dat van een normaal verdeelde grootheid afgeweken wordt. (Brinkmann, J. (2006)) Hiermee kan nagegaan worden hoe groot de kans is dat een gevonden verschil tussen de gemiddelden van twee steekproeven veroorzaakt is door toeval. Men kan hiermee ook de overschrijdingskans (significant verschil tussen de twee gemiddelden) bepalen. Neemt men een steekproef met een omvang n uit de verdeling en berekent het gemiddelde van de steekproef $\bar{X}$, dan kan men de nulhypothese H_0 bewijzen of weerleggen

De t-toets wordt in verband met deze thesis in de volgende situatie gebruikt:

- t-toets bij een onafhankelijke steekproef:

Deze t-toets vergelijkt twee middelwaarden met elkaar en test of twee totaliteiten gelijk groot zijn.

Deze middelwaarden moeten uit twee onafhankelijke steekproeven zijn.

(Felix Brosius (1998))

Om nu de uitkomsten te kunnen interpreteren heeft men de volgende tabel nodig.

Test bei unabhängigen Stichproben

	Levene-Test der Varianzgleichheit		T-Test für die Mittelwertgleichheit						
	F	Signifikanz	T	df	Sig. (2-seitig)	Mittlere Differenz	Standardfehler der Differenz	95% Konfidenzintervall der Differenz	
								Untere	Obere
Varianzen sind gleich	,022	,883	-,347	59	,730	-1,013	2,918	-6,852	4,826
Varianzen sind nicht gleich			-,328	15,812	,747	-1,013	3,084	-7,557	5,531

Tab. 04: Auterith A, (2002) ,interpretatie van de t-toets pag. 12

Men moet eerst het α -niveau bepalen. Voor deze thesis wordt $\alpha = 0,05$ bepaald. Bij het stukje van de Levene-test wordt $p = 0,883$ als significantie genomen. Als $\alpha > p$ wordt ervoor gekozen, dat de varianten gelijk zijn (dus eerste kolom bij de t-toets voor middelwaarden). Als $\alpha < p$, wordt voor kolom twee, varianten zijn niet gelijk, gekozen. Meestal is de uitkomst van de p-waarde van de Levene-Test op variantiegleichheid groter dan 0,05. (Auterith, 2002)

4. Resultaten

Het hoofdstuk resultaten begint met de descriptieve statistiek. Hier worden alle frequenties beschreven. Op de descriptieve statistiek volgt de inductieve statistiek, waar de groepen worden vergeleken en ook de t-toets, om de middelwaarden te kunnen vergelijken, uitgevoerd wordt.

4.1. Descriptieve en exploratieve statistiek

In dit onderdeel worden de frequenties(dus hoe vaak een waarde voorkomt) genoemd.

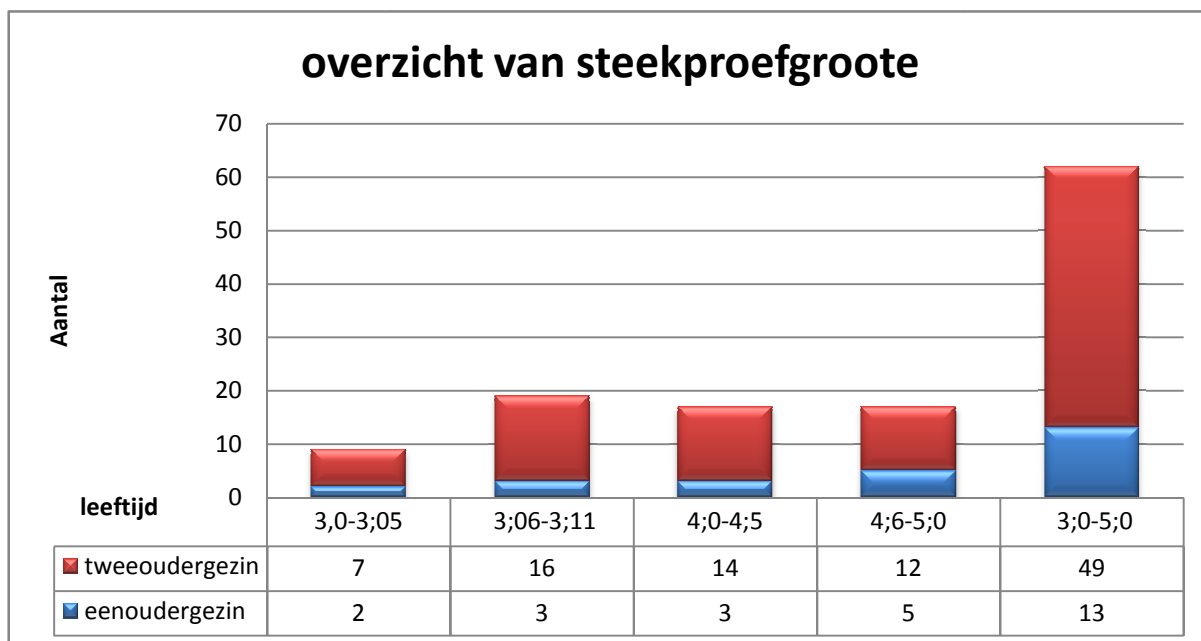
De volgende gegevens zijn via SPSS uit de vragenlijsten en de testafname geadministreerd :

- naam/codering
- leeftijd van het kind, geslacht
- door wie het kind wordt opgevoed
- wie het meest contact heeft met het kind / wie de meeste tijd met het kind slijt
- tijd in uren die deze persoon met het kind slijt
- opleiding van de ouders (vrouwelijk en mannelijk apart)
- werkzaamheid van de ouders
- frequentie van voorlezen per week
- t-waarde van het kind uit de AWST-R 3-5.

Het volgende gedeelte geeft een overzicht over grootte en verdeling van de *steekproef*:

In totaal zijn er 62 kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 5;0 jaar getest. Van 62 kinderen waren 34 jongens en 28 meisjes. Hiervan waren zeven meisjes en zes jongens uit een éénoudergezin en 21 meisjes en 28 jongens uit een tweeoudergezin. Er zijn dus in totaal 13 kinderen uit een éénoudergezin en 49 kinderen uit een tweeoudergezin onderzocht.

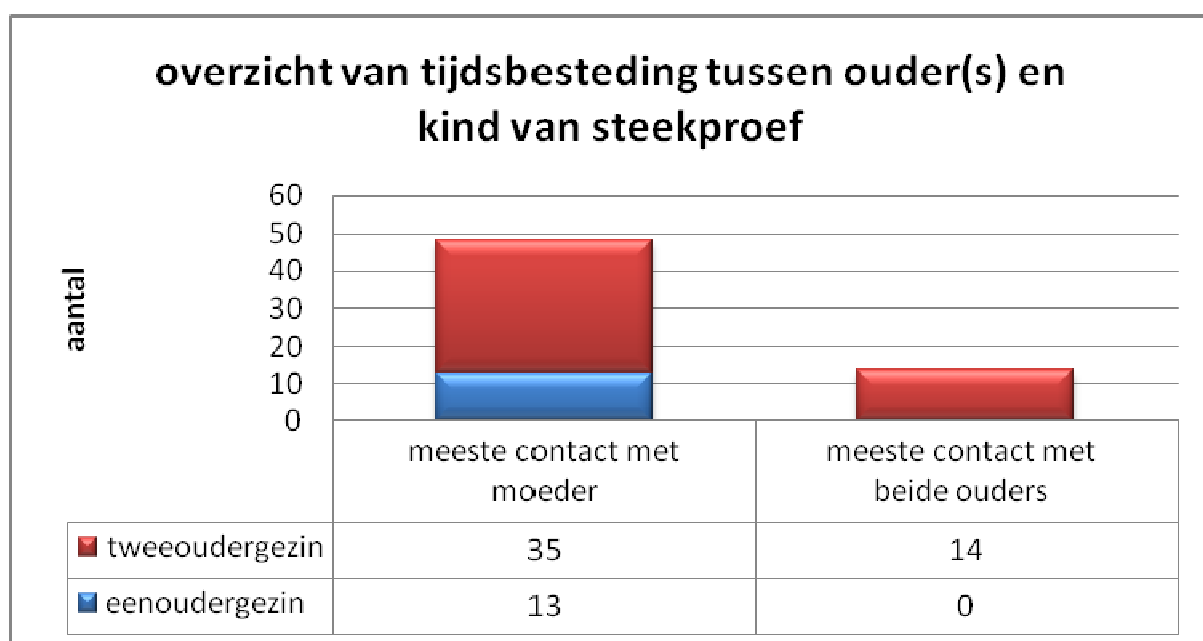
In de leeftijd van 3;0 en 3;05 jaar waren er negen kinderen, waarvan twee uit een éénoudergezin en zeven kinderen uit een tweeoudergezin. In de leeftijd van 3;06 tot 3;11 jaar hebben in totaal 19 kinderen deelgenomen, daarvan waren 3 kinderen uit een éénoudergezin en 16 kinderen uit een tweeoudergezin. In de leeftijdscategorie van 4;0-4;5 zijn in totaal 17 kinderen getest, drie kinderen uit een éénoudergezin en 14 kinderen uit een tweeoudergezin. In de laatste leeftijdscategorie (4;6-5;0) waren in totaal 17 kinderen. Hiervan waren vijf kinderen uit een éénoudergezin en twaalf kinderen uit een tweeoudergezin.

Afb. 02: overzicht van steekproefgrootte

contactpersonen

Van de 62 kinderen hadden 47 kinderen het meeste contact met de moeder zo als blijkt uit de vragenlijsten. Hierbij hadden alle 13 kinderen uit een éénoudergezin en 35 kinderen uit een tweeoudergezin het meeste contact met de moeder. 14 kinderen uit een tweeoudergezin hadden evenveel contact met de moeder en met de vader . Er was geen kind, welk het meest contact met de vader had.

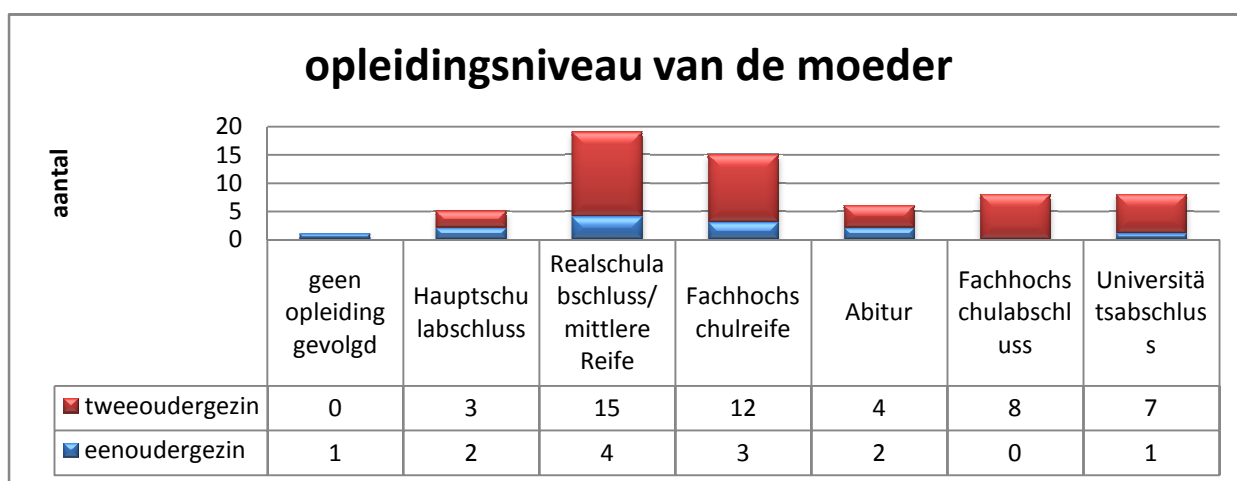

Afb. 03: overzicht van tijdsbesteding tussen ouder(s) en kind van steekproef

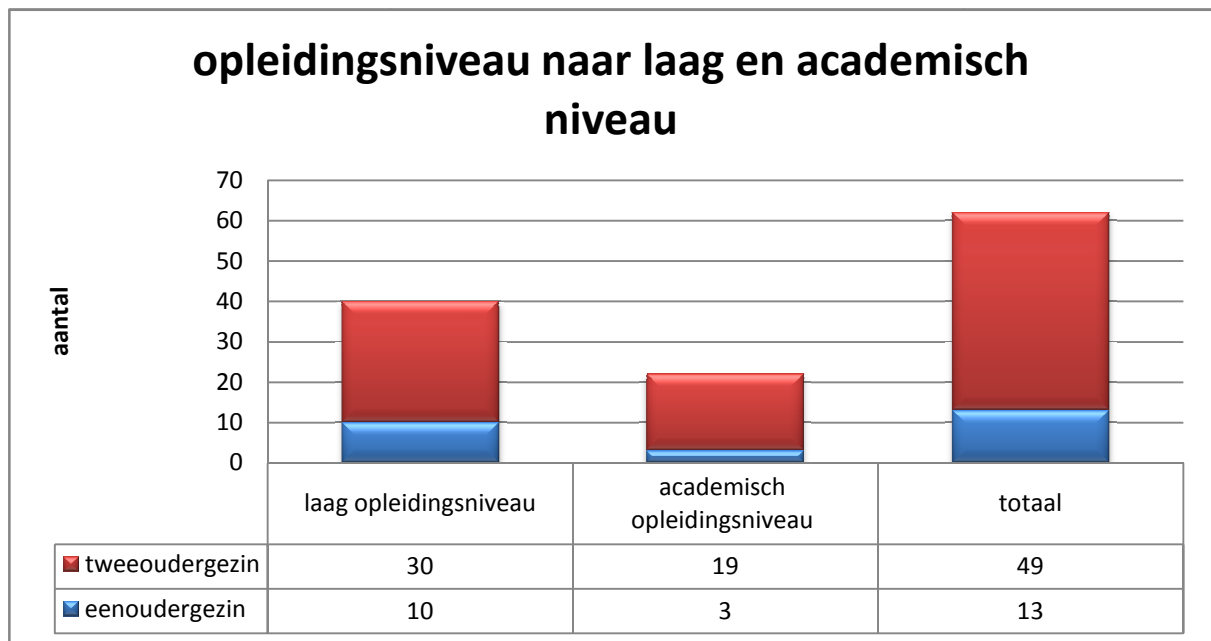
Naast de vraag naar wie het meeste contact met het kind had was er ook naar het opleidingsniveau gevraagd. Dit werd voor de subvraagstelling (in hoofdstuk 4.3) gebruikt. Er werd als boven beschreven de t -waarde van het kind met het opleidingsniveau van de ouder(s) gecombineerd. De ouders werd in de vragenlijsten naar hun opleidingsniveau gevraagd. Hier werden alle in Duitsland mogelijke opleidingsniveaus opgevoerd . Voor de analyse werden deze ingedeeld in laag en hoog opleidingsniveau. Als een laag opleidingsniveau gelden in deze studie geen afgesloten opleiding (kein Bildungsabschluss) en alle vormen van schoolopleiding zonder verdere hogeschoolopleiding (Hauptschulabschluss, Realschulabschluss/ Mittlere Reife, Fachabitur). Bij een academisch opleidingsniveau horen het Abitur, als voorwaarde voor een academische opleiding en alle vormen van academische opleidingsmogelijkheden, dus Fachhochschule, Universität (Autorengruppe Bildungsberichterstattung, 2010). In de uitwerking van de resultaten zal vanaf nu onderscheiden worden in laag en academisch opleidingsniveau op grond van boven genoemde verdeling.

Omdat alle kinderen uit een éénoudergezin bij de moeder opgroeiden en de kinderen dus ook het meeste contact met de moeder hadden, werd alleen het opleidingsniveau van de moeder bekeken. De statistische data van het opleidingsniveau van de vaders werden daarom niet in de resultaten genoemd. Bij de kinderen uit een tweeoudergezin waar het kind het meeste contact met allebei ouders heeft, was naar het opleidingsniveau van beide ouders gekeken. Dit was bij twee kinderen het geval. Bij het ene kind hebben beide ouders een laag opleidingsniveau en bij het andere kind hebben de ouders een academisch opleidingsniveau, zodat toch van het opleidingsniveau van de moeder (academisch of laag) kan uitgegaan worden.

In totaal hadden 40 moeders een laag opleidingsniveau en 22 moeders een academische opleiding.

Afb. 04 overzicht van opleidingsniveau van de moeders uit steekproef

Afb. 05 opleidingsniveau naar laag en academisch niveau van de moeders.

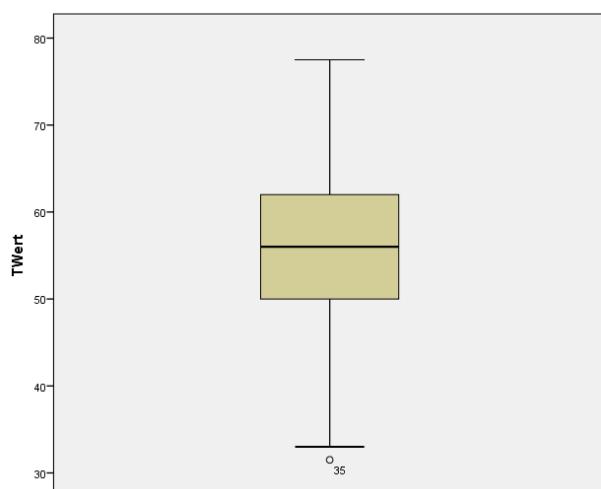
Het belangrijkste stukje van frequentieanalyse in deze studie waren de *t-waarden van de kinderen uit de AWSTR 3-5*. Deze worden in 4.2 en 4.3 voor beide vraagstellingen gebruikt. Naar de handleiding van de AWST-R werd de volgende classificatie van de t-waarden gehanteert (Kiese-Himmel, 2005)

T-Wert	Klassifikation
< 30	Weit unterdurchschnittlich (ruim beneden gemiddeld)
30-39	Unterdurchschnittlich (benedengemiddeld)
40-60	Durchschnittlich (gemiddeld)
61-70	Überdurchschnittlich (boven gemiddeld)
>70	Weit überdurchschnittlich (ruim boven gemiddeld)

Tab.05:Kiese-Himmel (2005) Interpretation der Testleistung pag. 72

Kinderen met een beneden gemiddeld resultaat mochten ook aan de studie deelnemen, omdat het resultaat niet door selecteren van kinderen naar hun t-waarde mocht worden beïnvloed. Verder werd de testafname bij kinderen, bij welke de testafname vanwege ontbrekende motivatie of te slechte prestaties niet mogelijk was, afgebroken, zodat deze resultaten niet in de studie werden opgenomen.

Ter verduidelijking van de verdeling van de t-waarden bij alle kinderen werd een boxplot opgesteld:

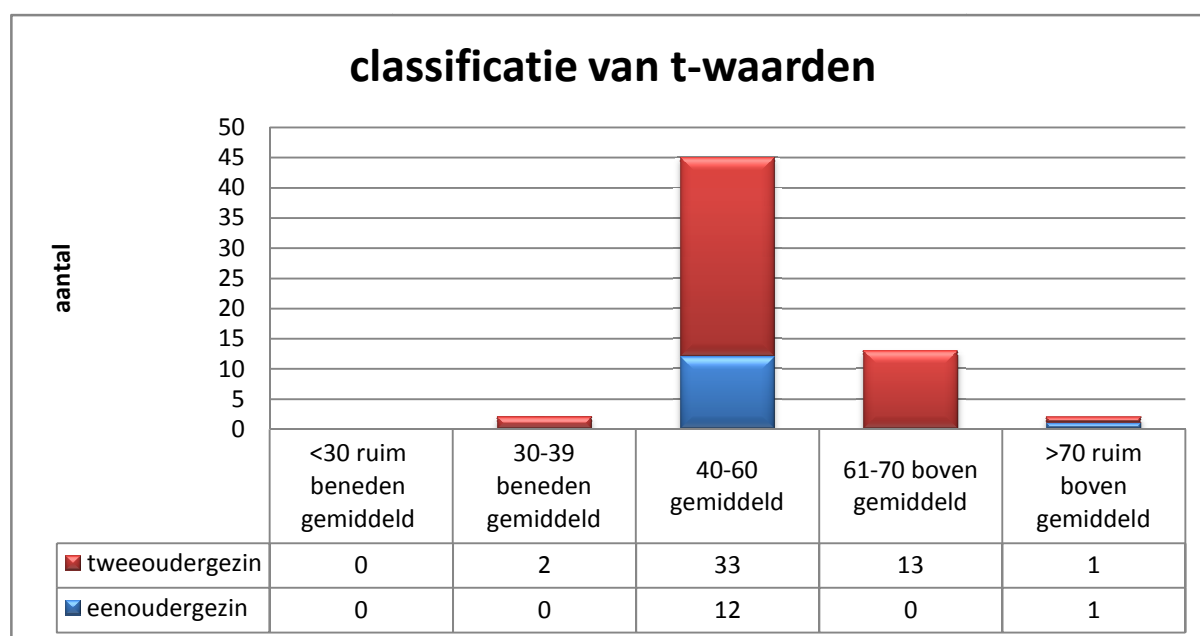

Bij alle kinderen uit twee en éénoudergezinnen waren geen kinderen die ruim beneden gemiddeld scoorden. Twee kinderen scoorden beneden gemiddeld, terwijl 42 kinderen gemiddeld en 16 kinderen boven gemiddeld scoorden, twee kinderen hadden een ruim boven gemiddeld resultaat.

Afb.06: verdeling van de t-waarden uit steekproef

Van de kinderen uit een éénoudergezin scoorden twaalf kinderen gemiddeld en één kind ruim boven gemiddeld. Van de kinderen uit de tweeoudergezinnen hadden twee kinderen een beneden gemiddeld, 33 kinderen een gemiddeld, 13 kinderen een boven gemiddeld en één kind een ruim boven gemiddeld resultaat.

Volgende tabel toont de t-waarden van de kinderen aan:

Afb. 07: verdeling van de classificatie van steekproef

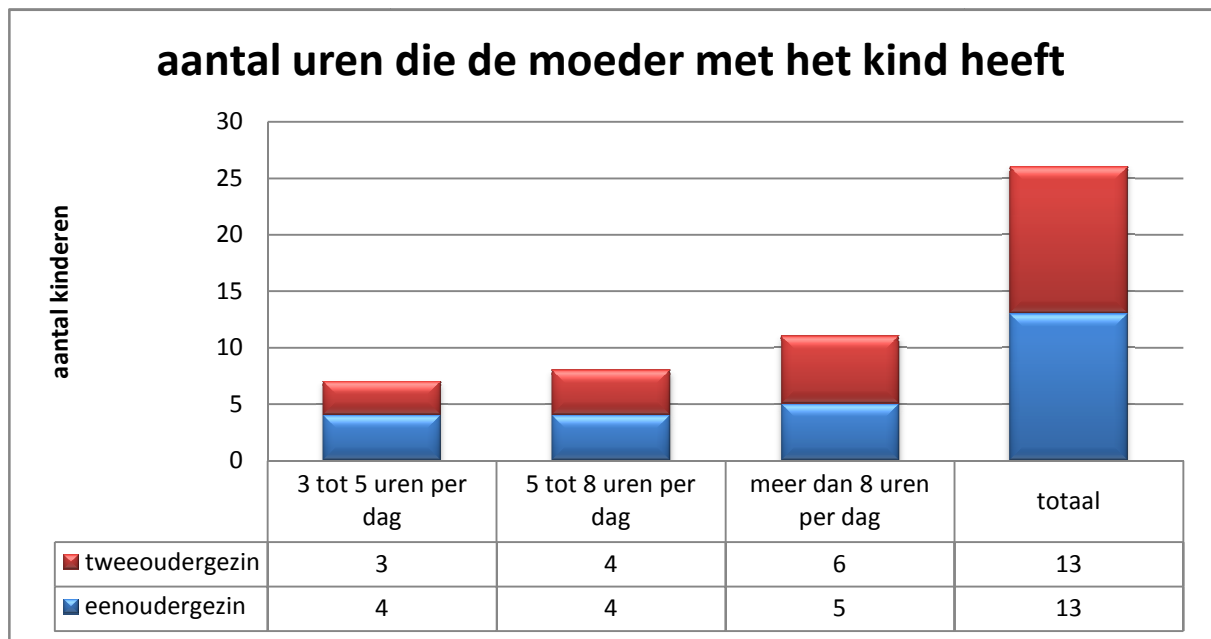
Omdat de kinderen in hun spreiding wat de classificatie van hun t-waarde betreft niet duidelijk in de grafiek verschilden, lijkt het alsof er geen significant verschil tussen de kinderen van de één- en tweeoudergezinnen uit komt. In de grafiek zijn de steekproefgrootten per subgroep nog niet gelijk groot, maar het is toch te zien, dat de meeste kinderen gemiddeld scoorden.

4.2. Inductieve statistiek

In dit statistisch onderdeel werden de groepen vooraf gematcht en ten opzichte van mogelijke significante verschillen onderzocht. Voor de eerste vraagstelling werden in totaal vijf steekproeven m.b.v. de t-toets op significantie getoetst.

- 1) 13 kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 5;0 jaar uit een éénoudergezin met 13 kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 5;0 jaar uit een tweoudergezin
 - 2) Twee kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 3;05 jaar uit een éénoudergezin en twee kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 3;5 jaar uit een tweoudergezin
 - 3) Drie kinderen in de leeftijd van 3;06 tot 3;11 jaar uit een éénoudergezin en drie kinderen in de leeftijd van 3;06 tot 3;11 jaar uit een tweoudergezin
 - 4) Drie kinderen in de leeftijd van 4;0 tot 4;05 jaar uit een éénoudergezin en drie kinderen in de leeftijd van 4;0 tot 4;05 jaar uit een tweoudergezin
 - 5) Vier kinderen in de leeftijd van 4;06 tot 5;0 jaar uit een éénoudergezin en vier kinderen in de leeftijd van 4;06 tot 5;0 jaar uit een tweoudergezin
-
- 1) 13 kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 5;0 jaar uit een éénoudergezin met 13 kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 5;0 jaar uit een tweoudergezin

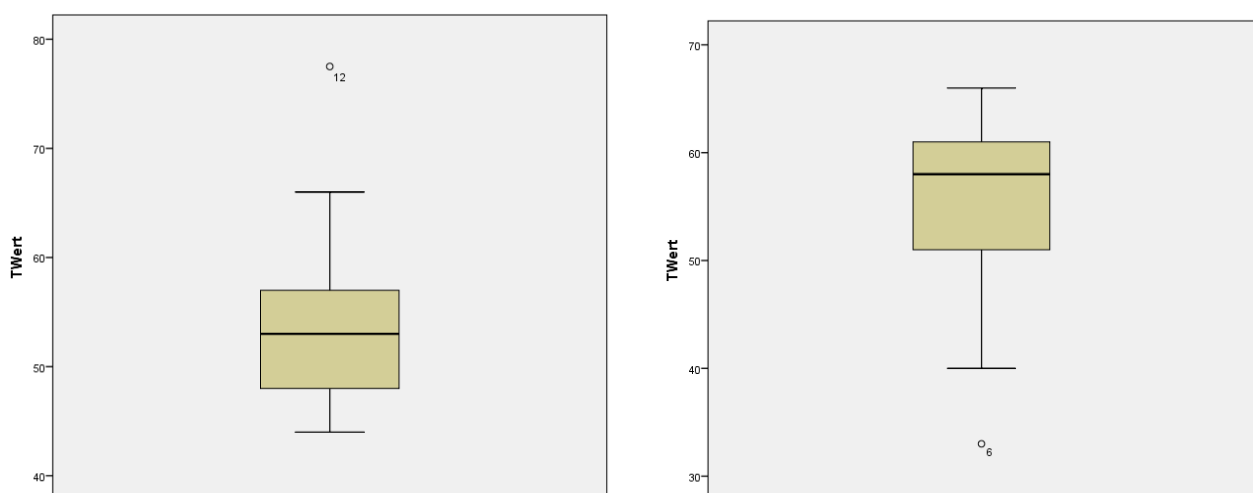
Ten eerste werden alle kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 5;0 jaar bekeken. Omdat de t-toets ervan uitgaat, dat beide steekproeven gelijk zijn, werden 13 kinderen uit een éénoudergezin en 13 kinderen uit een tweoudergezin gekozen. De 13 kinderen uit de éénoudergezinnen vormden de maximale steekproefgrootte, die door deze thesis geboden kan worden. Van de 49 kinderen uit de tweoudergezinnen werden nu 13 kinderen gekozen. Deze werden naar de volgende criteria gematcht: De kinderen moesten nu in geslacht en leeftijdscategorie (3;0-3;05 of 3;06 -3;11 of 4;0- 4;5 of 4;06-5;00) gelijk zijn. Uit de éénoudergezinnen waren zeven meisjes en zes jongens. Dus moesten er uit de tweoudergezinnen ook zeven meisjes en zes jongens gekozen worden. Om de kinderen adequaat en passend bij de steekproefgroep kinderen uit het éénoudergezin te kunnen matchen, werd er nu naar de tijd gekeken, die de ouder(s) met hun kind slijten.

Afb.08: overzicht aantal uren die de ouder(s) met het kind heeft

Hiervan waren zowel uit een éénoudergezin en uit een tweeoudergezin vier ouders die met hun kind drie tot vijf uren per dag doorbrachten, vier die met hun kinderen vijf tot acht uren hadden en vijf die met hun kinderen meer dan acht uren doorbrachten.

De t-waarden van de kinderen uit twee - en éénoudergezinnen (26 kinderen) lag tussen 33 en 78. De middelwaarde bij de kinderen uit de éénoudergezinnen was 54,58 en bij de kinderen uit tweeoudergezinnen 54,54. De volgende boxplotten verduidelijken de verdeling van t-waarden in beide gezinssamenstellingen:

Afb. 09 en 10 : Verdeling van de t-waarden voor de kinderen uit éénoudergezin (links) en tweeoudergezinnen (rechts)

Vervolgens werden alle kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 5;0 jaar in hun leeftijdscategorieën bekeken. De kinderen werden in vier leeftijdscategorieën opgedeeld en naar de zelfde criteria als in 1) gematcht, zodat de groepen weer gelijk groot waren. Dit resulteerde in de volgende verdeling:

	1 ouder	2 ouder
3;0 tot 3;05 jaar	2 meisjes	2 meisjes
3;06 tot 3;11 jaar	3 meisjes	3 meisjes
4;0 tot 4;5 jaar	2 jongens en 1 meisje	2 jongens en 1 meisje
4;6 tot 5;0 jaar	4 jongens	4 jongens

Tab. 06: verdeling van gematchte kinderen in leeftijdscategorieën en groepen

- 2) Twee kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 3;05 jaar uit een éénoudergezin en twee kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 3;5 jaar uit een tweeeoudergezin.

Van 3;0 tot 3;05 jaar namen maar twee meisjes uit de éénoudergezinnen deel, er moesten dus ook twee meisjes uit een tweeeoudergezin gevonden worden, waar de ouder(s) even veel tijd met de kinderen doorbrengen als de ouder uit het éénoudergezin. De berekende middelwaarde van de kinderen uit de éénoudergezinnen was 58,5 en van de kinderen uit de tweeeoudergezinnen 54,5.

- 3) Drie kinderen in de leeftijd van 3;06 tot 3;11 jaar uit een éénoudergezin en drie kinderen in de leeftijd van 3;06 tot 3;11 jaar uit een tweeeoudergezin

Van 3;06 tot 3;11 jaar waren er drie meisjes uit een éénoudergezin dus werden ook drie meisjes uit een tweeeoudergezin gekozen, waar de ouder(s) even veel tijd met de kinderen slijten als de ouder uit het éénoudergezin.

De middelwaarde van de kinderen uit de éénoudergezinnen was 52,33 en van de kinderen uit de tweeeoudergezinnen 60,33.

- 4) Drie kinderen in de leeftijd van 4;0 tot 4;05 jaar uit een éénoudergezin en drie kinderen in de leeftijd van 4;0 tot 4;05 jaar uit een tweeeoudergezin

Uit categorie 4;0 tot 4;5 waren er twee jongens en één meisje bij het éénoudergezin. Uit het tweeeoudergezin werden twee jongens en één meisje gekozen, waar de ouder(s) even veel tijd met de kinderen doorbrengen als de ouder uit het éénoudergezin. De middelwaarde van de kinderen uit de éénoudergezinnen was 50,00 en van de kinderen uit de tweeeoudergezinnen 47,67.

- 5) Vier kinderen in de leeftijd van 4;06 tot 5;0 jaar uit een éénoudergezin en vier kinderen in de leeftijd van 4;06 tot 5;0 jaar uit een tweeoudergezin

Van 4;6 tot 5;0jaar werden vier jongens uit de tweeoudergezin met vier jongens van het éénoudergezin gematcht. Hier werd weer erop gelet dat de ouder(s) even veel tijd met de kinderen doorbrengen als de ouder uit het éénoudergezin.

Voor de kinderen uit de éénoudergezinnen was de middelwaarde 57,10 en voor de kinderen uit de tweeoudergezinnen 57,6.

Voor iedere gematchte groep werd er de t-toets uitgevoerd. In de volgende tabel (pagina 35) zijn de berekende resultaten opgenomen. De originele tabellen voor de toetsen zijn in bijlage 7.7 te vinden.

	leeftijdscategorie	Ø kinderen éénoudergezin	t-waarde uit	Ø kinderen tweeoudergezin	t-waarde uit	Levene- test	t-toets	H ₀
1) 13 kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 5;0 jaar uit een éénoudergezin met 13kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 5;0 jaar uit een tweeoudergezin	3;0 tot 5;0 jaar	54,58		54,54		0,886>0,05 p>α	0,992 >0,05 p>α	blijft bestaan.
2) Twee kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 3;05 jaar uit een éénoudergezin en twee kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 3;5 jaar uit een tweeoudergezin.	3;0 tot 3;05 jaar	58,50		54,50			0,677 >0,05 p>α 0,693>0,05 p>α	blijft bestaan.
3) Drie kinderen in de leeftijd van 3;06 tot 3;11 jaar uit een éénoudergezin en drie kinderen in de leeftijd van 3;06 tot 3;11 jaar uit een tweeoudergezin	3;06 tot 3,11 jaar	52,33		60,33		0,63> 0,05 p>α	0,101>0,05 p>α	blijft bestaan.
4) Drie kinderen in de leeftijd van 4;0 tot 4;05jaar uit een éénoudergezin en drie kinderen in de leeftijd van 4;0 tot 4;05 jaar uit een tweeoudergezin	4;0 tot 4;05 jaar	50,00		47,67		0,165>0,05 p>α	0,832>0,05 p>α	blijft bestaan.
5) Vier kinderen in de leeftijd van 4;06 tot 5;0 jaar uit een éénoudergezin en vier kinderen in de leeftijd van 4;06 tot 5;0 jaar uit een tweeoudergezin	4;06 tot 5;0 jaar	57,10		57,6		0,701> 0,05 p>α	0,954>0,05 p>α	blijft bestaan.

Tab. 07: overzicht resultaten van t-toetsen uit matching twee

1) Bij de Levene-test was de significantie $p=0,886$. Bij een $\alpha=0,05$ is $p>\alpha$. Dit betekent dat de varianten gelijk zijn. Bij de t-toets was de significantie $p=0,992$. Bij een $\alpha=0,05$ is dan $p>\alpha$. Hier bestaat dus geen significantie. De H_0 blijft bestaan.

2) De Levene-Test was niet te berekenen waarschijnlijk omdat de steekproef te klein was. Maar bij een afhankelijke of onafhankelijke variantie van de Levene-test geeft zowel de significantie daarvan aan, dat de varianten gelijk zijn $p>\alpha$ ($0,667>0,05$) en ook dat de significanties niet gelijk zijn $p>\alpha$ ($0,693>0,05$). Er bestaat dus geen significant verschil. De H_0 blijft bestaan.

3) Bij de Levene-test was de significantie $p=0,63$. Bij een $\alpha=0,05$ is $p>\alpha$. Dit betekent dat de varianten gelijk zijn. Bij de t-toets is de significantie $p=0,101$. Bij een $\alpha=0,05$ is $p>\alpha$. Hier bestaat dus geen significant verschil. De H_0 blijft bestaan.

4) Bij de Levene-test was de significantie $p=0,165$. Bij een $\alpha=0,05$ is $p>\alpha$. Dit betekent dat de varianten gelijk zijn. Bij de t-toets is de significantie $p=0,832$. Bij een $\alpha=0,05$ is $p>\alpha$. Hier bestaat dus geen significantie. De H_0 blijft bestaan.

5) Bij de Levene-test was de significantie $p=0,761$. Bij een $\alpha=0,05$ is $p>\alpha$. Dit betekent dat de varianten gelijk zijn. Bij de t-toets is de significantie $p=0,954$. Bij een $\alpha=0,05$ is $p>\alpha$. Hier bestaat dus geen significantie. De H_0 blijft bestaan.

Conclusie: Uit boven genoemde resultaten blijkt dat er geen significante verschillen tussen de t-waarden uit de AWST-R bij kinderen uit éénoudergezinnen en bij kinderen uit tweeoudergezinnen bestaan.

4.3. Inductieve statistiek subvraagstelling

In dit stukje werden de t -waarden van de gematchte kinderen met het opleidingsniveau van hun ouder(s) in verband gebracht. Via de t-toets werd naar significante verschillen gekeken. Hier werden vier steekproeven m.b.v. de t-toets op significantie getoetst.

Afb. 11: overzicht van groepen voor de subvraagstelling

- 1) A) Negen kinderen uit een tweeoudergezin met een laag opleidingsniveau van de moeder en C) negen kinderen uit een éénoudergezin met een laag opleidingsniveau van de moeder
- 2) B) Drie kinderen uit een tweeoudergezin met een academisch opleidingsniveau van de moeder en D) drie kinderen uit een éénoudergezin met een academisch opleidingsniveau van de moeder
- 3) Drie kinderen uit een éénoudergezin met een academisch opleidingsniveau van de moeder en drie kinderen uit een tweeoudergezin met een laag opleidingsniveau van de moeder
- 4) Drie kinderen uit een tweeoudergezin met een academisch opleidingsniveau van de moeder en drie kinderen uit een éénoudergezin met een laag opleidingsniveau van de moeder

Het doel was data te krijgen om de H_1 te kunnen verwerpen of aan te kunnen houden. De H_1 was: er bestaat een verschil in de ontwikkeling van de actieve woordenschat van kinderen in de leeftijd van 3;0-5;0 jaar uit een éénoudergezin of een tweeoudergezin afhankelijk van het opleidingsniveau van hun ouder(s).

Hiervoor zijn de groepen opnieuw gematcht.

Er werden alle kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 5;0 jaar gekozen. De kinderen werden via de criteria gezinssituatie, laag/academisch opleidingsniveau van de ouder(s) en de tijd die de ouder(s) met hun kinderen hebben, gematcht. Om geen middelwaarde van het opleidingsniveau van de ouders te nemen, was het opleidingsniveau van die persoon gekozen, die het meeste contact met het kind heeft. Bij de kinderen uit een tweeoudergezin waar het kind het meeste contact met allebei ouders heeft, was naar het opleidingsniveau van beide ouders gekeken. Dit was bij twee kinderen het geval. Bij het ene kind hadden beide ouders een laag opleidingsniveau en bij het andere kind hadden de ouders een academisch opleidingsniveau, zodat toch van het opleidingsniveau van de moeder (academisch of laag) kan uitgegaan worden.

- 1) A) Negen kinderen uit een tweeoudergezin met een laag opleidingsniveau van de moeder en C) negen kinderen uit een éénoudergezin met een laag opleidingsniveau van de moeder

Als men A) negen kinderen uit een tweeoudergezin met een laag opleidingsniveau van de moeder en C) negen kinderen uit een éénoudergezin met een laag opleidingsniveau van de moeder combineert, is de middelwaarde van de t-waarden van de kinderen die in éénoudergezinnen opgroeien 57,61 en bij de kinderen die bij beide ouders opgroeien 59,11.

- 2) B) Drie kinderen uit een tweeoudergezin met een academisch opleidingsniveau van de moeder en D) drie kinderen uit een éénoudergezin met een academisch opleidingsniveau van de moeder

Als men B) drie kinderen uit een tweeoudergezin met een academisch opleidingsniveau van de moeder en D) drie kinderen uit een éénoudergezin met een academisch opleidingsniveau van de moeder combineert, is de middelwaarde van de t-waarden van de kinderen uit éénoudergezinnen 48,00 en bij de kinderen uit tweeoudergezinnen 63,33.

- 3) Drie kinderen uit een éénoudergezin met een academisch opleidingsniveau van de moeder en drie kinderen uit een tweeoudergezin met een laag opleidingsniveau van de moeder

De kinderen uit de t-toetsen van 1) en 2) van de subvraagstelling werden nu onder elkaar opnieuw gematcht, om de groepen op drie kinderen uit een éénoudergezin en drie kinderen uit een tweeoudergezin gelijk groot te maken. Ze werden naar geslacht, tijd die de ouder(s) met hun kind hebben, opleidingsniveau van de moeder en leeftijd gematcht. De middelwaarden voor de

kinderen die in een éénoudergezin opgroeien is 48,00 en voor kinderen die in een tweeoudergezin opgroeien 57,33.

- 4) Drie kinderen uit een tweeoudergezin met een academisch opleidingsniveau van de ouder en drie kinderen uit een éénoudergezin met een laag opleidingsniveau van de ouder

De kinderen werden naar de boven genoemde criteria gematcht.. De middelwaarden voor de kinderen uit éénoudergezinnen was 56,33 uit tweeoudergezin 63,33.

Vervolgens werd voor elke subtest de t-toets doorgevoerd, om de groepen naar significante verschillen te onderzoeken. De resultaten zijn in de volgende tabel (pag. 40) opgenomen. De originele tabellen voor de toetsen zijn in bijlage 7.7 te vinden.

	Ø kinderen éénoudergezin	t-waarde uit	Ø kinderen tweeoudergezin	t-waarde uit	Levene-test	t-toets	H ₀
1) A) Negen kinderen uit een tweeoudergezin met een laag opleidingsniveau van de moeder en C) negen kinderen uit een éénoudergezin met een laag opleidingsniveau van de moeder	57,61		59,11		0,280	0,684	blijft bestaan
2) B) Drie kinderen uit een tweeoudergezin met een academisch opleidingsniveau van de moeder en D) drie kinderen uit een éénoudergezin met een academisch opleidingsniveau van de moeder	48,00		63,33		0,188	0,028	wordt verworpen
3) Drie kinderen uit een éénoudergezin met een academisch opleidingsniveau van de moeder en drie kinderen uit een tweeoudergezin met een laag opleidingsniveau van de moeder	48,00		57,33		0,846	0,168	blijft bestaan
4) Drie kinderen uit een tweeoudergezin met een academisch opleidingsniveau van de moeder en drie kinderen uit een éénoudergezin met een laag opleidingsniveau van de moeder	56,33		63,33		0,148	0,263	blijft bestaan

Tab. 08: overzicht resultaten van t-toetsen voor de subvraagstelling

- 1) Bij de Levene-test was de significantie $p=0,280$. Bij een $\alpha=0,05$ is $p>\alpha$. Dit betekent dat de varianten gelijk zijn. Bij de t-toets was de significantie $p=0,684$. Bij een $\alpha=0,05$ is $p>\alpha$. Hier bestaat dus geen significantie. De H_0 blijft bestaan.
- 2) Bij de Levene-test was de gevonden significantie $p=0,188$. Bij een $\alpha=0,05$ is $p>\alpha$. Dit betekent dat de varianten gelijk zijn. Uit de t-toets resulteerde een significantie $p=0,028$. Bij een $\alpha=0,05$ is $p<\alpha$. Hier bestaat dus een significantie. De H_0 wordt ten opzichte van de H_1 verworpen.
- 3) Uit de Levene-test resulteerde een significantie van $p=0,846$. Bij een $\alpha=0,05$ is $p>\alpha$. Dit betekent dat de varianten gelijk zijn. Bij de t-toets was de gevonden significantie $p=0,168$. Bij een $\alpha=0,05$ is $p>\alpha$. Hier bestaat dus geen significantie. De H_0 blijft bestaan.
- 4) Bij de Levene-test is de significantie $p=0,148$. Bij een $\alpha=0,05$ is $p>\alpha$. Dit betekent dat de varianten gelijk zijn. Bij de t-toets is de significantie $p=0,263$. Bij een $\alpha=0,05$ is $p>\alpha$. Hier bestaat dus geen significantie. De H_0 blijft bestaan.

Conclusie: Uit boven genoemde resultaten is gebleken dat er geen significante verschillen tussen de t-waarden uit de AWSTR bij kinderen uit éénoudergezinnen en bij kinderen uit tweeoudergezinnen afhankelijk van het opleidingsniveau van de moeder bestaan. Alleen kinderen uit academisch opgeleide éénoudergezinnen scoren gedurende het meetmoment significant lager dan kinderen uit tweeoudergezinnen met academische opleiding.

5. Conclusie en discussie

In dit hoofdstuk zullen de hypothesen rekening houdend met de gevonden resultaten bekeken worden. Aangezien er met één uitzondering geen significanties gevonden zijn zullen de H_1 -hypothesen grotendeels verworpen moeten worden.

5.1. Invloed van de gezinssamenstelling op de ontwikkeling van de actieve woordenschat

Met betrekking tot de invloed van het opgroeien in één éénooudergezin in vergelijking met opgroeien in een tweeoudergezin was de volgende H_1 -hypothese opgesteld:

Er bestaat een verschil in de ontwikkeling van de actieve woordenschat van kinderen in de leeftijd van 3;0-5;0 jaar uit een éénooudergezin of een tweeoudergezin afhankelijk van het opleidingsniveau van hun ouder(s).

Deze hypothese moet verworpen worden, omdat er geen significante verschillen tussen de onderzoeksgroepen gevonden zijn. Er kan in dit onderzoek dus geen samenhang tussen het opgroeien in een éénooudergezin of een tweeoudergezin en de ontwikkeling van de actieve woordenschat vastgesteld worden.

In de eerste matching (1) werden 13 kinderen uit éénooudergezinnen vergeleken met een gelijk aantal kinderen uit tweeoudergezinnen. Dit taan de hand van de ontwikkeling van hun actieve woordenschat die berekend wordt door de gemiddelde t-waarden uit de AWST-R. De gemiddelde t-waarden onderscheiden zich niet significant van elkaar.

In een tweede matching (2) zijn de kinderen uit één- of tweeoudergezinnen in verschillende leeftijdscategorieën vergeleken. In alle vier leeftijdsgroepen zijn weer geen significante verschillen m.b.t. de gemiddelde t-waarden gevonden. Er zijn wel enige interessante opmerkingen te maken. Als men de gevonden t-waarden uit één- en tweeoudergezinnen uit de verschillende leeftijdsgroepen vergelijkt, is opvallend dat de differentie tussen de gemiddelde t-waarden van beide gezinsgroepen kleiner wordt, hoe ouder de kinderen worden. De afstand tussen de gemiddelde t-waarde van kinderen uit éénooudergezinnen in de leeftijd van 3;0 tot 3;05 is met een differentie van 4,0 duidelijk groter dan de afstand tussen vergelijkbare groepen in de leeftijd van 4;06 - 5;0 met een differentie van 0,5. Als men dit feit beschouwt blijkt de invloed van het opgroeien in een éénooudergezin in vergelijking met een tweeoudergezin groter te zijn dan bij jongere kinderen. Hoe ouder de kinderen zijn, hoe minder blijken in dit onderzoek de verschillen tussen kinderen uit éénooudergezinnen en kinderen uit tweeoudergezinnen te zijn.

Toch moet ten aanzien van de resultaten geconcludeerd worden, dat de ontwikkeling van de actieve woordenschat van kinderen tussen 3;0 en 5;0 blijkbaar niet beïnvloed wordt door het opgroeien in een tweeoudergezin in vergelijking met het opgroeien in een éénoudergezin. Dit resultaat kan niet met resultaten van andere studies vergeleken worden, omdat er in de literatuur geen recente publicatie betreffende de gezinssituatie en de taalontwikkeling bestaat. Wel bleek uit de literatuur, dat het opgroeien in een éénoudergezin, afhankelijk van negatieve met de gezinssamenstelling samenhangende omgevingsfactoren de ontwikkeling van het kind negatief beïnvloeden kan (Fergusson, 2007; Seely, 1987; Franz, 2007; Franz, 2004; Sander, 2011). Dit schijnt, zoals beschreven in de literatuur (Franz, 2007; Franz, 2004), vooral de sociaal emotionele ontwikkeling, de gedragsontwikkeling of schoolcarrière te betreffen. Tenminste in deze studie konden geen invloeden op de taalverwerving, wat de ontwikkeling van de actieve woordenschat betreft, gevonden worden. De resultaten in aanmerking genomen, blijkt de taalverwerving dus niet beïnvloed te worden.

5.2. Invloed van het opleidingsniveau van de ouders op de ontwikkeling van de actieve woordenschat van hun kinderen

De hypothese h_1 van subvraagstelling die betrekking op de invloed van het opleidingsniveau van de ouders op de actieve woordenschatontwikkeling bij kinderen uit éénoudergezinnen in vergelijking met kinderen uit tweeoudergezinnen had, was als volgt geformuleerd:

Er bestaat een verschil in de ontwikkeling van de actieve woordenschat van kinderen in de leeftijd van 3;0-5;0 jaar uit een éénoudergezin of een tweeoudergezin afhankelijk van het opleidingsniveau van hun ouder(s).

Deze hypothese moet ten aanzien van de uitkomsten worden onderverdeeld in twee subhypotheses:

$H_{1.1}$: Er bestaat een samenhang tussen een laag opleidingsniveau van de ouders en de ontwikkeling van de actieve woordenschat van kinderen uit éénoudergezinnen in vergelijking met kinderen uit tweeoudergezinnen

$H_{1.2}$: Er bestaat een samenhang tussen een academisch opleidingsniveau van de ouders en de ontwikkeling van de actieve woordenschat van kinderen uit éénoudergezinnen in vergelijking met kinderen uit tweeoudergezinnen

De hypothese $h_{1.1}$ moet ten opzichte van de h_0 -hypothese worden verworpen, aangezien er geen significante verschillen zijn gevonden tussen de gemiddelde t-waarden van kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 5;0 uit éénoudergezinnen van ouders met een laag opleidingsniveau in vergelijking met kinderen uit tweeoudergezinnen met hetzelfde opleidingsniveau.

Daarentegen wordt de hypothese $h_{1.2}$ aangehouden, omdat er een significant verschil gevonden is. Dat is het verschil tussen de gemiddelde t-waarden van kinderen uit academisch opgeleide éénoudergezinnen in vergelijking met kinderen uit academisch opgeleide tweeoudergezinnen. De kinderen uit tweeoudergezinnen hadden in dit onderzoek significant betere uitkomsten dan kinderen uit éénoudergezinnen. De actieve woordenschat van kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 5;0 uit academisch opgeleide tweeoudergezinnen schijnt hierna beter ontwikkeld te zijn dan die van kinderen uit academisch opgeleide éénoudergezinnen. Blijkbaar kan een academisch opleidingsniveau van de moeder in samenhang met de gezinssamenstelling van invloed zijn op de woordenschatontwikkeling van het kind.

Invloed van het opleidingsniveau op de ontwikkeling van de actieve woordenschat wordt ook in eerdere studies gevonden. Deze vinden vooral een kwalitatief en kwantitatief betere verbale input door de academisch opgeleide moeder, wat positief op de taalverwerving van het kind uitwerkt (Hart & Riley, 1995; Hoff, 2005; Hoff, 2006). Echter vinden in deze studies vergelijkingen tussen kinderen van hoog en laag opgeleide moeders plaats en is de gezinssamenstelling, die in deze studie het verschil tussen de groepen uitmaakt, niet verder onderzocht. De gevonden resultaten hebben dan ook betrekking op de verschillende invloeden van een hoog of laag opleidingsniveau op de woordenschatontwikkeling. Maar hier in deze studie wordt pas geen verschil in de woordenschatontwikkeling bij de directe vergelijking van kinderen van laag en academisch opgeleide moeders in samenhang met de gezinssamenstelling gevonden. Dit is waarschijnlijk op de heel kleine steekproefgrootte (drie kinderen per subgroep) en de implicatie van de gezinssituatie terug te voeren. Ook in de vergelijking van kinderen van laag opgeleide moeders uit éénoudergezinnen met kinderen van laag opgeleide moeders uit tweeoudergezinnen wordt geen verschil gevonden. Dit resultaat is moeilijk in de gevonden literatuur in te voegen, omdat dit tot nu toe niet onderzocht werd. Hetzelfde geldt voor de vergelijking van kinderen van academisch opgeleide moeders uit éénoudergezinnen met kinderen van academisch opgeleide moeders uit tweeoudergezinnen. Hier wordt in deze studie een significant verschil tussen de woordenschatontwikkeling van de kinderen gevonden. Het is mogelijk dat een kwalitatief goede input, die bij academisch opgeleide moeders in andere studies gevonden werd, in deze steekproefvergelijking een rol gespeeld heeft. Een verder onderzoek naar mogelijke verschillen in de verbale input van academisch opgeleide moeders uit tweeoudergezinnen in vergelijking met de input van academisch opgeleide moeders uit éénoudergezinnen dient nog te volgen, om dit te kunnen bevestigen (zie aanbevelingen). Mogelijk is ook, dat de gevonden verschillen terug te voeren zijn op de invloed van de vader, wat een verschil tussen beide groepen uitmaakt. Terwijl kinderen uit tweeoudergezinnen door beide ouders worden opgevoed en dus ook input van beide ouders krijgen, ontbreekt deze factor bij de kinderen uit éénoudergezinnen.

Bovendien vraagt men zich af, hoe een significant verschil in de woordenschatontwikkeling tot stand komt bij kinderen van academisch opgeleide moeders uit verschillende gezinssamenstellingen, terwijl dit bij kinderen uit laagopgeleide gezinnen net niet het geval is.

De vergeleken groepen zijn vooraf gematcht naar de factoren geslacht en de tijd die de contactpersoon dagelijks met het kind doorbrengt. Vanwege een vrij kleine steekproef was het niet mogelijk de kinderen naar hun leeftijd te matchen. Omdat de t-waarde naar de leeftijd van het kind berekend wordt kan hier van een matching naar de leeftijd afgezien worden. Deze variabelen kunnen dus als confounder uitgesloten worden.

Wel is er bij een verdere beschouwing van de vragenlijsten van betreffende kinderen gebleken, dat de drie academisch opgeleide moeders uit éénoudergezinnen hun kinderen minder vaak voorlezen dan de drie academisch opgeleide moeders uit de tweeoudergezinnen. Terwijl twee academisch opgeleide moeders zes tot zeven keer en één moeder drie tot vijf keer per week voorlezen, lezen twee moeders uit de éénoudergezinnen drie tot vijf keer en alleen één moeder zes tot zeven keer per week voor. Er is dus een lage variatie in de frequentie van voorlezen in beide groepen. Het is mogelijk dat de frequentie van voorlezen hier ook invloed op het resultaat heeft. Wel bleek deze variatie ook in de groep van kinderen van laag opgeleide moeders aanwezig te zijn. Ook hier lezen de moeders uit tweeoudergezinnen vaker voor dan de moeders uit éénoudergezinnen. Van de negen moeders uit elk groep lezen van de moeders uit tweeoudergezinnen acht moeders zes tot zeven keer en een moeder drie tot vijf keer voor, terwijl telkens drie moeders uit éénoudergezinnen zes tot zeven, drie tot vijf of slechts nul tot twee keer per week voorlezen. Deze variabele is dus in beide groepen niet gecontroleerd. De significante verschillen zijn alleen in één groep te vinden. Hier moet ook bedacht worden, dat de steekproef van academisch opgeleide moeders heel klein was. Vanwege de weinige academisch opgeleide moeders uit éénoudergezinnen zijn er telkens drie kinderen met elkaar vergeleken. In de groep van laag opgeleide moeders waren het tenminste negen kinderen in iedere groep.

Vanwege de kleine steekproef kan de gevonden significantie dus niet als zeker betrouwbaar beschouwd worden.

Uit de vragenlijsten en de resultaten van de AWST-R is nog een interessant feit gebleken, dat niet in verband met de vraagstelling van deze studie staat. Daarom is dit geval niet in de resultaten verwerkt, maar het zal hier wel genoemd worden. Vele kinderen uit een kinderdagverblijf die in een milieu met een hoge SES (hoog inkomen van de ouder(s) en middenstandsgezin) kwamen, scoorden in dit onderzoek altijd gemiddeld en vaak boven gemiddeld of zelfs ruim boven gemiddeld. Hier kan dus het milieu van invloed geweest zijn op de ontwikkeling van de woordenschat. Een invloed van de demografische factor op de taalverwerving is ook in de literatuur te vinden. (Bavin, 1992 en Brown, 2001 in Hoff, 2006 en Korenman, 1995 in Pancsofar, 2009).

5.3. Methodologische limitaties

In deze studie moest de vooraf opgestelde hypothese m.b.t. een afhankelijkheid van de actieve woordenschatontwikkeling van de gezinssamenstelling van het kind verworpen worden. Een mogelijk invloed op het resultaat is in een aantal limitaties gevonden worden.

Invloed van externe factoren bij éénoudergezinnen

Omtrent het opgroeien in een éénoudergezin werd in de literatuur gevonden, dat invloeden op de ontwikkeling van het kind vooral voorkomen, als het kind blootgesteld wordt aan negatieve omgevingsfactoren, zoals conflicten in de familie of problemen van de opvoedende ouder (Jungbauer, 2008; Sander, 2011). Met zulke mogelijke invloedfactoren is in de gebruikt vragenlijst geen rekening gehouden. De ouders werd niet naar mogelijke negatieve omgevingsfactoren gevraagd. En daardoor konden er geen uitspraken gedaan worden over mogelijke gevaren (van negatieve omgevingsfactoren) voor de ontwikkeling van kinderen in éénoudergezinnen. Ook kon de kwaliteit en kwantiteit van de talige input van de ouders t.o.v. het kind niet beoordeeld worden. Door het precizeren van de tijd die het kind met de belangrijkste contactpersoon slijt en frequentie van voorlezen, werd verzekerd, dat er genoeg ouder-kind interactie was. Maar er werd in de vragenlijsten niet naar de werkelijke interactie gevraagd. Zoals in de literatuur beschreven, kan de kwaliteit en kwantiteit van de input ook invloed op de taalverwerving hebben en speelt deze ook in samenhang met het opleidingsniveau een rol (Hart & Risley, 1995; Hoff, 2006; Szagun, 2006; Timmer, 2006).

Steekproefgrootte en vinden van proefpersonen

Het vinden van passende proefpersonen leverde in dit onderzoek een aantal problemen op. Er hebben veel ouders toegezegd. Hun kind aan het onderzoek te laten deelnemen. Wel zijn er veel meer kinderen uit tweeoudergezinnen dan kinderen uit éénoudergezinnen gevonden. Ondanks geleverde moeite, om in een tweede contactering van verdere kinderdagverblijven in andere regio's nog kinderen uit éénoudergezinnen te vinden, was het niet mogelijk, de gewenste steekproefgrootte van bijna 50 kinderen of tenminste evenveel kinderen uit éénoudergezinnen als uit tweeoudergezinnen per gezinssamenstelling te vinden. Er zijn via matching passende groepen opgesteld en een heel groot aantal kinderen uit tweeoudergezinnen moest afgekeurd worden.

Ook was het aantal kinderen, dat op grond van de exclusiecriteria niet kon deelnemen opvallend groot. Er waren vrij veel kinderen, die in een patchworkgezin opgroeiden, dus waar de alleen opvoedende ouder weer een nieuwe partner heeft, die deel uitmaakt aan de opvoeding van het kind. Daarom konden ze niet deelnemen. Verder werd ook een aantal kinderen aangemeld, dat net een paar maanden te oud of te jong was. Vanwege de kleine steekproef, vooral bij het opsplitsen van de groepen in leeftijdsgroepen en m.b.t. het opleidingsniveau, zijn de uitspraken die op grond van de significantieanalyse gedaan worden niet heel goed onderbouwd.

5.4. Logopedische relevantie

Het doel van de studie is, een mogelijke invloed van de gezinssamenstelling op de taalverwerving te vinden waarmee vooral in het logopedische therapieproces rekening gehouden wordt. En vooral ook i.v.m. de preventie van mogelijke taal- en spraakproblemen. In deze studie konden echter geen invloeden van het opgroeien in een éénoudergezin of tweeoudergezin op de ontwikkeling van de woordenschat gevonden worden. Er werd geen verschil tussen beide groepen gevonden, het blijkt dus niet noodzakelijk te zijn de ene groep ten opzichte van een mogelijke vertraging in vergelijking met de andere groep op te vangen of bij uitstek te bevorderen. Uit de literatuur blijkt, dat negatieve omgevingsfactoren de ontwikkeling van de kinderen uit éénoudergezinnen bedreigen kan. Ook werd er gevonden, dat kinderen uit éénoudergezinnen door de specifieke situatie van het hele gezin, mogelijke conflicten tussen de ouders i.v.m. een scheiding en de belasting van de opvoedende ouder, eventueel blootgesteld zijn aan druk en sociale conflicten. Het lijkt daarom wel zinvol, om tijdens de logopedische anamnese rekening te houden met mogelijke afwijkingen in de gezinssamenstelling, of na te gaan, of het kind blootgesteld is aan belastende situaties. Ook als deze, zoals blijkt uit dit onderzoek, geen directe talige invloed hebben, kunnen ze het therapiesucces m.b.t. de ouder-kindrelatie de belangstelling voor de logopedische therapie beïnvloeden. Bij sommige kinderen is een multidisciplinair onderzoek van voordeel. Dit om de inschatting van bijvoorbeeld een psycholoog naar een mogelijke invloed door de gezinssituatie op de ontwikkeling van het kind te impliceren. Een spelobservatie en de interactie tussen ouder en kind in de logopedische diagnostiek naast de onderzoeksfase door een test kan hierover informatie geven.

5.5. Aanbevelingen

In deze studie zijn geen invloeden van de gezinssituatie op de ontwikkeling van de actieve woordenschat gevonden. De resultaten blijken echter nabeschouwing van de limitaties (zie 5.3) ook maar gedeeltelijk betrouwbaar te zijn. Verder onderzoek van een mogelijke invloed van het opgroeien in een éénoudergezin blijkt, als men rekening houdt met de limitaties van deze studie, zinvol te zijn.

Het lijkt belangrijk de hypothesen van deze studie via een veel grotere steekproef verder te onderzoeken. De steekproef moet vooral in de subgroep met kinderen uit éénoudergezinnen groter zijn, om de significantietoetsen betrouwbaarder te maken.

Ook de invloed van het opleidingsniveau van de ouders in samenhang met de gezinssituatie op de woordenschatontwikkeling zou met een grotere steekproef opnieuw onderzocht kunnen worden. In deze studie was de steekproef met drie kinderen per subgroep vrij klein. Van deze reden is de uitkomst niet echt realistisch significant. Ook hier kan een grotere steekproef de betrouwbaarheid vergroten.

In de studie was een gelijke verdeling van meisjes en jongens per subgroep en leeftijdscategorie gepland. Vanwege de kleine steekproef kon deze gelijke verdeling echter niet bereikt worden in de

thesis. Met een gelijke verdeling en een dan voldoende grote steekproef zullen nieuwe significantietoetsen gemaakt kunnen worden.

In deze studie leven alle kinderen die aan het onderzoek hebben deelgenomen in dezelfde regio. Alle kinderen leven op het platteland dus in een rustieke omgeving en komen uit families die behoren tot de middenstand. Het zou interessant zijn de plaats waar de kinderen leven te veranderen en een andere demografische sector te onderzoeken. Een andere demografische sector kan b.v. de stadse sector of een bekende sector met een zwakke of nog sterkere sociaal economische status zijn.

Voortbouwend op de thesis kunnen er vervolgstudies met een andere prioriteit maar met een zelfde indeling in de subgroepen gedaan worden. Maar er moet niet alleen naar de actieve woordenschat worden gekeken. Een interessante mogelijkheid zal zijn om de invloed van de gezinssituatie op andere taalmodaliteiten te onderzoeken, zoals invloed op het communicatieve gedrag van het kind, de pragmatiek of zelfs de nonverbale communicatie.

Belangwekkend zou verder een vervolgstudie in de richting van taalanalyse bijvoorbeeld m.b.v. TARSP zijn. Er zou naar het taalaanbod van de moeder of van die persoon die het meeste contact met het kind heeft gekeken kunnen worden. De vervolgstudie zou de verbale input van de academisch opgeleide moeder /ouder(s) uit tweeoudergezinnen met de verbale input van academisch opgeleide moeder/ouder(s) uit éénoudergezinnen kunnen vergelijken. De significantietoetsen zullen weer tussen de kinderen uit de één- en tweeoudergezinnen gedaan kunnen worden.

Een verdere mogelijkheid zal zijn het opgroeien in een éénoudergezin nader te onderzoeken.

Oorspronkelijk plande de onderzoekster in deze studie, de actieve woordenschat van kinderen uit éénoudergezinnen die bij de vader of bij de moeder opgroeien te onderzoeken. Omdat er alleen proefpersonen gevonden werden, die bij de moeder opgroeiden, was deze vergelijking niet mogelijk. Het is een mogelijkheid voor verder onderzoek.

5.6. Conclusie van het onderzoek

In deze studie is geen significant verschil in de ontwikkeling van de actieve woordenschat gevonden tussen kinderen in de leeftijd van 3;0 en 5;0 die opgroeien in een éénoudergezin in vergelijking met kinderen uit een tweeoudergezin. De gezinssamenstelling blijkt derhalve geen invloed te hebben op de taalverwerving.

Ook een laag opleidingsniveau van de moeder beïnvloedt volgens deze studie bij kinderen uit beide gezinssituaties de woordenschatontwikkeling niet. Wel blijkt een academisch opleidingsniveau van de moeder een verschil uit te maken in de woordenschatontwikkeling van kinderen uit verschillende gezinssamenstellingen.

6. Referenties

Boeken:

Autorengruppe Bildungsberichterstattung (2010); *Bildung in Deutschland 2010 - Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel*; W. Bertelsmann Verlag, Bielefeld

Aitchison, J. (2003); *Words in the mind: An Introduction to the mental lexicon*, Basil Blackwell, Oxford

Brinkmann, J. (2006); *Cijfers spreken statistiek en methodologie voor het hoger onderwijs*, Wolters Noordhoff, Groningen

Dungen, L. van den (2008); *Taaltherapie voor kinderen met taalontwikkelingsstoornissen*; Uitgeverij Coutinho, Bussum

Eldik, M. (1998); *Meten van taalbegrip en taalproductie : constructie, normering en validering van de Reynell Test voor taalbegrip en de Schlichting Test voor taalproductie; Hdst. 2. Taal, taalontwikkeling en taalproblemen*; Rijksuniversiteit Groningen, Groningen

Goorhuis, S.M. , Schaerlaekens, A.M. (2003) ; *Handboek Taalontwikkeling, Taalpathologie en Taaltherapie bij Nederlandssprekende kinderen*; De Tijdstroom, Utrecht

Kiese- Himmel, C. (2005); *AWSTR aktiver Wortschatztest für 3 -5 Jährige Kinder*; Beltz Test, Göttingen

Papouzek, M.; Papouzek, H. (1991); *Preverbal vocal communication from zero to one: Preparing the ground for language acquisition*; in Lamb, M. (1991); *Infant development; perspectives from German-speaking countries*; 299-328, Erlbaum, New Jersey

Schaerlaekens, A.M. (2009), *De taalontwikkeling Taalverwerving van het kind- Een oriëntatie in het Nederlandstalig onderzoek*; Wolters-Noordhoff, Groningen

Schulz, C. (2003); *Familienleben in Deutschland*; in Schulz, C (2003).; *Extra- Familienbande*; Herausgeber: Bundeszentrale für politische Bildung; Bonn

Stoel-Gammon, C.; Sosa, A. (2007); *Phonological development*; in Hoff, E. (2007); *The Blackwell Handbook of Language development*, 238-256; Blackwell Publishing, Oxford

Stoll, W. (2009); *Klinik der menschlichen Sinne*; Springer Verlag, Wien/ New York

Szagun; G. (2006); *Sprachentwicklung beim Kind- Ein Lehrbuch*; Beltz, Weinheim

Artikelen:

Auterith, A.(2002); *Statistik mit SPSS*; Institut für Medizinische Statistik, Universität Wien

Bohenn, E.; Jansen, F. (2006); *Laaggeletterde ouders- kinderen van 0 tot 4 – consultatiebureaus*; Consulatiebureau zuyd

Brennerscheidt, E. (2007); *Konzeption und Evaluierung des Sprachentwicklungsprofils für den Unterricht „Zaubern nachTamkra“*; Fakultät Rehabilitationswissenschaften, Universität Dortmund

Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend (2012); *Familienreport 2011*; Berlin
Christie- Seely, J.; Talbot, Y. (1985); *Assessing the Single-Parent Family*; Canadian Family Physician 1985, Vol. 31, p. 1633-1639

Familienforschung Baden- Württemberg (2008); *Alleinerziehende in Deutschland- Potenziale, Lebenssituation und Unterstützungsbedarfe*; Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, Berlin

Franz, M. (2004); *Wenn der Vater fehlt- Die Folgen kriegsbedingter und heutiger Vaterlosigkeit für Kinder und Familien*; Psychologie heute, 3/2004

Franz, M.; Ulrich, W. (2007); *Die gesundheitliche Situation von Kindern in Einelternfamilien*; In Collatz, J. (Hrsg.); *Familienmedizin*; Groß Umstadt: Pabst Science Publishers

Gier, L.; Zander, A. (2009); *Mütterliche Depressionen und deren Einfluss auf die frühe Sprachentwicklung des Kindes*; Hogeschool Zuyd, Heerlen

Hart, B.; Risley, T. (1995); *Meaningful differences in the everyday experiences of young American children*; Paul H. Brookes Publishing, Baltimore

Hoff, E.; Tian, C. (2005); *Socioeconomic status and cultural influences on language*; Journal of communication disorders 38 (2005) p. 271-278

Hoff, E. (2006); *How social contexts support and shape language development*; Developmental Review 26 (2006) p. 55- 88

Jol, C. (1999); *Volledig gelukkig- tweeouderkinderen tevredener dan éénouderkinderen*; in *Jeugd 1999, feiten en cijfers*. CBS/Kluwer ;Voorburg/Heerlen

Jungbauer, J. (BDP) (2009); *Familienpsychologie*; Katholische Hochschule NRW, Aachen

Kauschke, C. (2003); *Entwicklung, Störung und Diagnostik lexikalischer Prozesse- Wortverständnis und Wortproduktion*; Sprache Stimme Gehör 2003; 27, 110-118

Kauschke, C. & Hofmeister, C. (2002); *Early lexical development in German: a study on vocabulary composition during the second and third year of life*; Journal of Child Language, 29, 735-757

Pancsofar, N.; Vernon-Feagans, L. (2010); *Fathers' early contributions to children's language development in families from low-income rural communities*; Early Childhood Research Quarterly 25 (2010) 450–463

Sander, E. (2011); *Kinder in Einelternfamilien*; in Bundeszentrale für gesundheitliche Aufklärung (2011); in *Alleinerziehend im Lebensverlauf*; Forum Sexualaufklärung und Familienplanung, Frankfurt

Sibma, A. (2010); *De invloed van de interactie tussen ouder en kind op de ontwikkeling van het jonge kind*; Universiteit Utrecht, Utrecht

Statistisches Bundesamt (2011); *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit- Haushalte und Familien-Ergebnisse des Mikrozensus 2010*; Wiesbaden

Timmer, L. (2008); *Gezinsfactoren en narratieve taalvaardigheden bij 3-jarige kinderen*, Universiteit Utrecht, Utrecht

website:

Familienforschung, Baden Württemberg 2012 - Destatis - statistisches Bundesamt (2012). Familien mit minderjährigen Kindern nach Familienform-Deutschland[Online] Available: <https://www.destatis.de/DE/ZahlenFakten/GesellschaftStaat/Bevoelkerung/HaushalteFamilien/Tabelle/Familienformen.html> [21.05.2012]

7. Bijlagen

7.1. Overzicht gecontacteerde kinderdagverblijven

Ortsteil	Träger	Plätze	Homepage
Blerichen	Ev.	45	
Feldmäuse	Gemeindeamt		
Feldstr 43	KölnErft, Lindenthalgürtel 30, 50935 Köln		
Kirchherten	Johanniter-	35	
Johanniter	Unfall-Hilfe		
Breitestr. 19	e.V. Postfach 10 07 38 41407 Neuss		
Kirchherten St.	Kath.	47	
Martin	Kirchengemeinde		
Dominikanergasse	St. Martinus Rendantur, Domackerstr. 54, 50127 Bergheim		
Kirdorf	Kath.	64	
St. Willibrordus	Kirchengemeinde		
Theodor-Heuss-Str. 2	St. Willibrordus Theodor-Heuss- Straße 8, 50181 Bedburg		
Königshoven	Kath.	45	
St. Peter	Kirchengemeinde		
Brunnenstr. 71	St. Peter Pastor-Wertz- Platz 1, 50181 Bedburg		
Bedburg-Mitte	Kath.	71	
St. Lambertus	Kirchengemeinde		

Marktplatz 5	St. Lambertus Marktplatz 5, 50181 Bedburg
West	Kath. 59
St. Antonius	Kirchengemeinde
Muchhauser Str. 1	St. Lambertus Marktplatz 5, 50181 Bedburg
"Sausewind"	integrative
der	Kindertagesstätte
Gemeinde Jüchen	
Weststraße 24	
41363 Jüchen	

Tab.09: Overzicht gecontacteerde kinderdagverblijven

7.2. Brieven benadering kinderdagverblijven

Faculteit gezondheid en techniek

Opleiding logopedie

Liebe Erzieher(innen) der Kindertagesstätte

Bedburg, XX.XX.XXXX

Wir sind zwei Studentinnen im Studiengang Logopädie an der Hochschule HS Zuyd Heerlen und schreiben momentan unsere Bachelorarbeit über **„De invloed van de gezinssituatie op de taalontwikkeling“ (Der Einfluss der Familiensituation auf die Sprachentwicklung)**.

Kinder wachsen heute in verschiedenen Familiensituationen auf. Während die meisten Kinder in Familien mit beiden Elternteilen aufwachsen, werden andere Kinder von einem Elternteil aufgezogen. Das Ziel dieser Bachelorarbeit ist zu untersuchen, inwiefern die Familienzusammenstellung und das Familienmilieu eines Kindes Einfluss auf die Sprachentwicklung haben können.

Das Ziel dieser Bachelorarbeit ist zu untersuchen, inwiefern die Familienzusammenstellung eines Kindes einen Einfluss auf die Sprachentwicklung haben kann. Hierbei soll der Fokus auf die Entwicklung der Sprachproduktion bei Kindern zwischen 3,0 und 5,0 Jahren liegen. Mit Hilfe einer Untersuchung von Kindern im Kindergartenalter, soll überprüft werden, ob Unterschiede in der Sprachentwicklung nachweisbar sind, bei Kindern die bei beiden Elternteilen, und Kindern, die in einer Einelternfamilie aufwachsen. Des Weiteren sollen auch mögliche Unterschiede zwischen Kindern, die bei der Mutter einerseits oder dem Vater andererseits aufwachsen untersucht werden.

Zur Durchführung dieser Untersuchung wollen wir Sie gerne um ihre Mithilfe bitten. Wir suchen für unsere Studie Eltern, die bereit sind, ihr Kind im Alter von 3,0 – 5,0 Jahren an einer Untersuchung von ca. 20-30 Minuten, zur Überprüfung des Entwicklungsstands des aktiven Wortschatzes, teilnehmen zu lassen und die einen kurzen Fragebogen zur Familiensituation ausfüllen würden. Die hierbei gesammelten Daten werden natürlich persönlich behandelt und in der Studie anonym aufgeführt. Das heißt, dass ihre Daten vertraulich behandelt werden und in der Studie darum nicht hergeleitet werden können. Die Daten werden ausschließlich für die Studie gebraucht und können daher nicht an Dritte weitergeleitet werden.

Beiliegend finden sie einige Kopien unseres Informationsbriefs für die Eltern. Es wäre sehr freundlich, wenn Sie diesen Brief an interessierte Eltern weiterreichen könnten, sehr gerne auch an alleinerziehende Eltern. Außerdem ist dem Brief eine Liste beigelegt, in der interessierte Eltern ihre Kinder für die Untersuchung anmelden können. Diese Liste kann im Kindergarten ausgehängt werden.

Eltern, die der Teilnahme in dieser Liste zustimmen, erhalten dann oben beschriebenen Fragebogen, den sie ausfüllen sollen.

Über eine Teilnahme an unserer Studie würden wir uns sehr freuen.

Die ausgefüllte Teilnahmeliste würden wir gerne am XX.XX.XXXX in Ihrer Einrichtung abholen.

Bei Fragen oder Anmerkungen stehen wir Ihnen gerne zur Verfügung.

Mit freundlichen Grüßen,
Franziska Helmstaedter
Zum Ommelstal 53
50259 Pulheim
franzi.helmstaedter@web.de

Stefanie Reich
Am Ringofen 24
50181 Bedburg
stefaniereich88@web.de

7.3. Brief aan de ouders

Faculteit gezondheid en techniek

Opleiding logopedie

Sehr geehrte Eltern der Kinder der KiTa XXXXX,

Bedburg, XX.XX.XXXX

Wir sind zwei Studentinnen im Studiengang Logopädie an der Hochschule HS Zuyd Heerlen und schreiben momentan unsere Bachelorarbeit über **„De invloed van de gezinssituatie op de taalontwikkeling“ (Der Einfluss der Familiensituation auf die Sprachentwicklung)**.

Kinder wachsen heute in verschiedenen Familiensituationen auf. Während die meisten Kinder in Familien mit beiden Elternteilen aufwachsen, werden andere Kinder von einem Elternteil aufgezogen. Das Ziel dieser Bachelorarbeit ist zu untersuchen, inwiefern die Familienzusammenstellung und das Familienmilieu eines Kindes Einfluss auf die Sprachentwicklung haben können.

Zur Durchführung dieser Untersuchung wollen wir Sie gerne um ihre Mithilfe bitten. Wir suchen für unsere Studie Eltern, die bereit sind, ihr Kind im Alter von 3,0 – 5,0 Jahren an einer Untersuchung von ca. 20-30 Minuten, zur Überprüfung des Entwicklungsstands des aktiven Wortschatzes, teilnehmen zu lassen und die einen kurzen Fragebogen zur Familiensituation ausfüllen würden. Die hierbei gesammelten Daten werden natürlich persönlich behandelt und in der Studie anonym aufgeführt. Das heißt, dass ihre Daten vertraulich behandelt werden und in der Studie darum nicht hergeleitet werden können. Die Daten werden ausschließlich für die Studie gebraucht und können daher nicht an Dritte weitergeleitet werden.

Wenn sie Interesse haben, ihr Kind an unserer Studie teilnehmen zu lassen, füllen sie bitte den beiliegenden Bogen und die Einverständniserklärung aus und geben diese bis spätestens XX.XX.XXXX wieder in ihrer Gruppe ab.

Über eine Teilnahme an unserer Studie würden wir uns sehr freuen.

Bei Fragen oder Anmerkungen stehen wir Ihnen gerne zur Verfügung.

Mit freundlichen Grüßen,

Franziska Helmstaedter
Zum Ommelstal 53
50259 Pulheim
0817570helmstaedter@hszuyd.nl

Stefanie Reich
Am Ringofen 24
50181 Bedburg
0803146reich@hszuyd.nl

7.4. Vragenlijst voor de ouders

Fragebogen zur Familiensituation und Datenerhebung zur Auswertung und Beurteilung des Test AWSTR 3-5 (Aktiver Wortschatztest für 3 bis 5 Jährige in Revision)

Daten des Kindes

Vorname und Zuname _____

Geburtsdatum _____

Geburtsort _____

1. Mein Kind wächst:

- ☐ einsprachig auf
- ☐ zweisprachig auf

2. Die Muttersprache meines Kindes ist _____. (Geben sie hier bitte die Sprache an, die sie zu Hause überwiegend mit Ihrem Kind sprechen)

3. Mein Kind spricht folgende Sprachen:

- ☐ deutsch
- ☐ türkisch
- ☐ englisch
- ☐ andere: _____

4. Mein Kind wächst auf bei:

- ☐ nur der Mutter
- ☐ nur dem Vater
- ☐ überwiegend bei der Mutter und in regelmäßigen Abständen beim Vater
- ☐ überwiegend beim Vater und in regelmäßigen Abständen bei der Mutter
- ☐ beiden Elternteilen
- ☐ einer anderen Person: _____ (bitte eintragen)

5. Ist außer der in Frage 4 genannten Personen noch eine andere Person an der Erziehung beteiligt (Stiefvater, Stiefmutter, Modell der Patchworkfamilie)?

- ☐ Ja, nämlich _____
- ☐ Nein

6. Seit welchem Alter lebt ihr Kind in der oben genannten Familienzusammenstellung (Frage 4)?

_____ Jahre _____ Monate (Alter des Kindes bitte in Jahren und Monaten angeben)

7. Ist Ihr Kind vor dem in Frage 5 angegebenen Zeitpunkt in einer anderen Familienzusammenstellung aufgewachsen?

- ☐ Ja
- ☐ Nein

8. Wenn ja, in welcher?

9. Am meisten Kontakt hat mein Kind in der jetzigen Familienzusammenstellung mit

- ☐ der Mutter
- ☐ dem Vater
- ☐ beiden Elternteilen gleich viel
- ☐ sonstigen (bitte eintragen) _____

10. Wie viele Stunden am Tag verbringt Ihr Kind im Schnitt mit der Person/ den Personen aus Frage 9?

- ☐ weniger als 2 Stunden
- ☐ 3-5 stunden
- ☐ 5 -8 stunden
- ☐ mehr als 8 Stunden

11. Mein Kind

- ☐ ist Einzelkind
- ☐ hat Geschwister, nämlich _____
- ☐ hat Halbgeschwister, nämlich _____

12. Bitte geben Sie den höchst erreichten Bildungsabschluss der jeweiligen Person aus dem Umfeld Ihres Kindes an:

Vater:

☐ keinen	☐ Allgemeine Hochschulreife (Abitur)
☐ Hauptschulabschluss	☐ Fachhochschule
☐ Realschulabschluss	☐ Universität
☐ Mittlere Reife	☐ andere, nämlich _____
☐ Fachhochschulreife (Fachabitur)	☐ weiß ich nicht

Mutter:

☐ keinen	☐ Allgemeine Hochschulreife (Abitur)
☐ Hauptschulabschluss	☐ Fachhochschule
☐ Realschulabschluss	☐ Universität
☐ Mittlere Reife	☐ andere, nämlich _____
☐ Fachhochschulreife (Fachabitur)	☐ weiß ich nicht

13. Sind die folgenden Personen aus dem Umfeld Ihres Kindes zum jetzigen Zeitpunkt berufstätig?

Mutter

- ☐ Ja
- ☐ Nein

Vater

- ☐ Ja

14. Lesen sie Ihrem Kind vor?

- ☐ Ja
- ☐ Nein

15. Wenn ja, wie oft in der Woche?

- ☐ 0-2 mal die Woche
- ☐ 3-5 mal die Woche
- ☐ 6-7 mal die Woche

Sprachentwicklung des Kindes

16. Wann hat Ihr Kind angefangen zu brabbeln? (z.B.: daa-daa-daa und ptsika)

- ☐ +/- _____ (Alter in Monaten)

17. Wann hat Ihr Kind die ersten Worte gesagt ?

- ☐ +/- _____ (Alter in Monaten)

18. Verwendet Ihr Kind Zweiwortsätze? (z.B. Mama trinken)

- ☐ Ja, seit +/- _____ (Alter in Monaten)
- ☐ Nein

19. Verwendet Ihr Kind Mehrwortsätze ? (z.B. Mama draußen spielen)

- ☐ Ja, seit +/- _____ (Alter in Monaten)
- ☐ Nein

20. Haben sie den Eindruck, dass Ihr Kind alles versteht was Sie sagen?

- ☐ Ja
- ☐ Nein

Medische Daten des Kindes

21. Ist Ihr Kind oft erkältet?

- ☐ Ja
- ☐ Nein

22. Hat Ihr Kind regelmäßige Mittelohrentzündungen?

- ☐ Ja
- ☐ Nein

23. Hat Ihr Kind Trommelfellröhrchen eingesetzt bekommen?

- ☐ Ja
- ☐ Nein

24. Hat Ihr Kind andere medizinische Probleme / Krankheiten? Wenn ja, welche?

25. Kann Ihr Kind sich über einen bestimmten Zeitraum (20 min. lang) auf ein Spiel konzentrieren ?

- ☐ Ja
- ☐ Nein

26. War während der Entwicklung ihres Kindes die Rede von

- ☐ Autismus
- ☐ ADHS
- ☐ allgemeinen Verhaltensauffälligkeiten
- ☐ keinem von diesen

27. Ist bei ihrem Kind eine psychiatrische Störung diagnostiziert?

- ☐ Ja,

- ☐ Nein

28. Hat ihr Kind Probleme auf motorischem oder sozial-emotionalem Gebiet?

- ☐ Ja,

- ☐ Nein

29. Ist bei Ihrem Kind eine Sprachentwicklungsstörung diagnostiziert?

☐ Ja

☐ Nein

30. Hatte Ihr Kind bereits eine oder mehrere logopädische Therapien? Wenn ja, wann und für welches Störungsbild?

Schwangerschaft und Geburt des Kindes

31. Ist die Schwangerschaft normal verlaufen?

☐ Ja

☐ Nein, weil _____

32. Ist die Geburt normal verlaufen?

☐ Ja

Nein, weil _____

Abschließend

Einverständniserklärung

Hiermit erkläre ich, dass mein Sohn/ Meine Tochter _____ am Projekt der Studenten Franziska Helmstädter und Stefanie Reich teilnehmen darf. Ich bin darüber informiert worden, dass bei meinem Sohn / meiner Tochter der Aktive Wortschatztest- Revision für 3 - 5 Jährige abgenommen wird und das alle Daten anonym behandelt werden und nicht an dritte weitergeleitet werden.

Ort und Datum

Unterschrift des Erziehungsberechtigten

Würden sie hier Ihre E-Mailadresse und /oder Telefonnummer angeben? Wir fragen ausschließlich danach, um ihnen zu einem späterem Zeitpunkt eine Auswertung zu kommen können zu lassen. Natürlich werden alle Daten ausschließlich für diese Studie genutzt und nicht an Dritte weitergegeben. Nach Abschluss unserer Untersuchung werden alle Daten von uns persönlich vernichtet.

Name: _____

E-mail: _____

Telefon: _____

Wir bedanken uns rechtherzlich für das Ausfüllen des Formulars.

7.5. Scoreformular AWSTR 3-5

AWST-R

Testprotokoll

Name: _____	Jahr	Monat	Tag
	Testdatum		
	Geburtsdatum		
	Alter		
Junge ☐			
Mädchen ☐			
Geschwisterstatus			
Einzelkind	ja ☐	nein ☐	
Zwilling/Mehrling	ja ☐	nein ☐	
Geschwisterkind	ja ☐	nein ☐	
Stellung in der Geschwisterreihe: 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.			
Sprache			
Mehrsprachigkeit	ja ☐	nein ☐	
Sprache Mutter	_____		
Sprache Vater	_____		
Sprache zu Hause	_____		
Kindergartenbesuch			
	ja ☐	nein ☐	
Kooperation			
keine	☐	mäßig	☐
Abbruchergebnis	☐	gut	☐
schlecht	☐	sehr gut	☐
Beobachtungen/Bemerkungen zur Untersuchung			

Item						
	Baum				—	
	Stern				—	
	Uhr	„Eisbrecher“ – ohne Bewertung			—	
	schlafen				—	
	Rad fahren				—	
Nr.	Item	Spontanantwort	> 10 Sek.	Antwort auf Nachfrage	> 10 Sek.	Punkt
1.	Blatt					
2.	Bank					
3.	Würfel					
4.	schneiden					
5.	bauen					
6.	bügeln					
7.	Muschel					
8.	kämmen					
9.	schwimmen					
10.	rauchen					
11.	schreiben					
12.	telefonieren					
13.	Pinzel					
14.	(seil-)springen					
15.	Fuchs					
16.	trommeln					
17.	Lippenstift					
18.	tanken					
19.	Hubschrauber					
20.	Dach					
21.	Springseil					
22.	Schaukelpferd					
23.	Fotoapparat					
24.	Nuss					
25.	Gürtel					
26.	schreien					
				Zahl richtiger Verben		
				Zahl richtiger Substantive		
				Summe 1–26		

Nr.	Item	Spontanantwort	> 10 Sek.	Antwort auf Nachfrage	> 10 Sek.	Punkt
27.	fegen					
28.	Kreuz					
29.	Pfeil					
30.	Föhn					
31.	Kinn					
32.	Küken					
33.	pfeifen					
34.	Welle					
35.	Hahn					
36.	Tabletten					
37.	T-Shirt					
38.	schälen					
39.	werfen					
40.	Brett					
41.	Hirsch					
42.	Fieberthermometer					
43.	Badeanzug					
44.	Klinke					
45.	Leuchtturm					
46.	Wolle					
47.	Rose					
48.	ziehen					
49.	zerreißen					
50.	Ski (Skier)					
51.	Tannenzapfen					
52.	Kranz					
53.	Brief					
54.	wischen					
55.	See					
56.	kneifen					
57.	Feuerlöscher					
58.	Ananas					
				Zahl richtiger Verben		
				Zahl richtiger Substantive		
				Summe 27–58		

Nr.	Item	Spontanantwort	> 10 Sek.	Antwort auf Nachfrage	> 10 Sek.	Punkt
59.	Kleiderbügel					
60.	Schwamm					
61.	treten					
62.	Kalender					
63.	Knie					
64.	Sieb					
65.	brechen					
66.	hämmern					
67.	Kleeblatt					
68.	stricken					
69.	Feld					
70.	Liegestuhl					
71.	Korken					
72.	Pinzette					
73.	Tor					
74.	Peperoni					
75.	Knoblauch					
	Regenschirm	Abschluss-Item ohne Bewertung				—
				Zahl richtiger Verben		
				Zahl richtiger Substantive		
				Summe 59–75		

Zahl richtiger Verben		Zahl richtiger Substantive		Summe alle	
Seite 1		Seite 1		Seite 1	
Seite 2		Seite 2		Seite 2	
Seite 3		Seite 3		Seite 3	
Summe		Summe		Gesamtpunktwert	
in %*		in %**		Prozentrang	
				T-Wert	
				95%-Konfidenzintervall	

* Der prozentuale Anteil richtiger Verben errechnet sich nach der Formel (Summe richtiger Verben x 100)/24.

** Der prozentuale Anteil richtiger Substantive errechnet sich nach der Formel (Summe richtiger Substantive x 100)/51.

Afb.11-14: AWSTR formulieren Kiese Himmel (2005)

7.6. Overzicht nummering afbeeldingen en tabellen

<u>Afbeeldingen</u>	pagina
01: Schaerlakens (2009) gemiddelde woordenschatgrote in leeftijd van 1 tot 6 jaar pag. 134	12
02: overzicht van steekproefgrootte	27
03: overzicht van tijdsbesteding tussen ouder(s) en kind van steekproef	27
04: overzicht van opleidingsniveau van de moeders uit steekproef	28
05: opleidingsniveau naar laag en academisch niveau van de moeders	29
06: verdeling van de t-waarden uit steekproef	30
07: verdeling van de classificatie van steekproef	30
08: overzicht aantal uren die de ouder(s) met het kind heeft	32
09 en 10 : Verdeling van de t-waarden voor de kinderen uit éénoudergezin (links) en tweeoudergezinnen (rechts)	32
11: overzicht van groepen voor de subvraagstelling	37
12-15: AWSTR formulieren Kiese Himmel (2005)	62-65

Tabellen

01: Bundesamt für Statistik (2010), Familien mit minderjährigen Kindern nach Familienform	17
02: overzicht in- en exclusiecriteria	21
03: overzicht van geplande aantal proefpersonen	22
04: Auterith A, (2002) ,interpretatie van de t-toets pag 12	25
05: Kiese-Himmel (2005) Interpretation der Testleistung pag. 72	29
06: verdeling van gematchde kinderen in leeftijdscategorieën en groepen	33
07: overzicht resultaten van t-toetsen uit matching twee	35
08: overzicht resultaten van t-toetsen voor de subvraagstelling	40
09: Overzicht gecontacteerde kinderdagverblijven	66

7.7. Originële tabellen voor de t-toets uit SPSS

voor de t-toetsen uit 4.2 inductieve statistiek

- 1) 13 kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 5;0 jaar uit een éénoudergezin met 13 kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 5;0 jaar uit een tweeoudergezin

Gruppenstatistiken

	Erziehungsstatus	N	Mittelwert	Standardabweichung	Standardfehler des Mittelwertes
TWert	wächst nur bei der Mutter auf	13	54,58	9,380	2,602
	bei beiden Elternteilen	13	54,54	9,588	2,659

Test bei unabhängigen Stichproben

	Levene-Test der Varianzgleichheit		T-Test für die Mittelwertgleichheit						
	F	Signifikanz	T	df	Sig. (2-seitig)	Mittlere Differenz	Standardfehler der Differenz	95% Konfidenzintervall der Differenz	
								Untere	Obere
Varianzen sind gleich	,021	,886	,010	24	,992	,038	3,720	-7,640	7,717
Varianzen sind nicht gleich			,010	23,988	,992	,038	3,720	-7,640	7,717

- 2) Twee kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 3;05 jaar uit een éénoudergezin en twee kinderen in de leeftijd van 3;0 tot 3;5 jaar uit een tweeoudergezin

Gruppenstatistiken

	Erziehungsstatus	N	Mittelwert	Standardabweichung	Standardfehler des Mittelwertes
TWert	wächst nur bei einem Elternteil auf	2	58,50	10,607	7,500
	bei beiden Elternteilen	2	54,50	4,950	3,500

Test bei unabhängigen Stichproben

	Levene-Test der Varianzgleichheit		T-Test für die Mittelwertgleichheit						
	F	Signifikanz	T	df	Sig. (2-seitig)	Mittlere Differenz	Standardfehler der Differenz	95% Konfidenzintervall der Differenz	
								Untere	Obere
Varianzen sind gleich	.	.	,483	2	,677	4,000	8,276	-31,611	39,611
Varianzen sind nicht gleich			,483	1,416	,693	4,000	8,276	-50,161	58,161

- 3) Drie kinderen in de leeftijd van 3;06 tot 3;11 jaar uit een éénoudergezin en drie kinderen in de leeftijd van 3;06 tot 3;11 jaar uit een tweeoudergezin

Gruppenstatistiken

	Erziehungsstatus	N	Mittelwert	Standardabweichung	Standardfehler des Mittelwertes
TWert	wächst nur bei einem Elternteil auf	3	52,33	4,041	2,333
	bei beiden Elternteilen	3	60,33	5,132	2,963

Test bei unabhängigen Stichproben

	Levene-Test der Varianzgleichheit		T-Test für die Mittelwertgleichheit						
	F	Signifikanz	T	df	Sig. (2-seitig)	Mittlere Differenz	Standardfehler der Differenz	95% Konfidenzintervall der Differenz	
								Untere	Obere
TWert	,271	,630	-2,121	4	,101	-8,000	3,771	-18,471	2,471
			-2,121	3,792	,105	-8,000	3,771	-18,701	2,701

- 4) Drie kinderen in de leeftijd van 4;0 tot 4;05jaar uit een éénoudergezin en drie kinderen in de leeftijd van 4;0 tot 4;05 jaar uit een tweeoudergezin

Gruppenstatistiken

	Erziehungsstatus	N	Mittelwert	Standardabweichung	Standardfehler des Mittelwertes
TWert	wächst nur bei einem Elternteil auf	3	50,00	6,000	3,464
	bei beiden Elternteilen	3	47,67	16,803	9,701

Test bei unabhängigen Stichproben

	Levene-Test der Varianzgleichheit		T-Test für die Mittelwertgleichheit						
	F	Signifikanz	T	df	Sig. (2-seitig)	Mittlere Differenz	Standardfehler der Differenz	95% Konfidenzintervall der Differenz	
								Untere	Obere
T Varianzen sind gleich	2,887	,165	,227	4	,832	2,333	10,301	-26,267	30,934
We Varianzen sind nicht gleich			,227	2,502	,838	2,333	10,301	-34,470	39,136

- 5) Vier kinderen in de leeftijd van 4;06 tot 5;0 jaar uit een éénoudergezin en vier kinderen in de leeftijd van 4;06 tot 5;0 jaar uit een tweeoudergezin

Gruppenstatistiken

	Erziehungsstatus	N	Mittelwert	Standardabweichung	Standardfehler des Mittelwertes
TWert	wächst nur bei einem Elternteil auf	5	57,10	13,212	5,908
	bei beiden Elternteilen	5	57,60	13,297	5,946

Test bei unabhängigen Stichproben

	Levene-Test der Varianzgleichheit		T-Test für die Mittelwertgleichheit						
	F	Signifikanz	T	df	Sig. (2-seitig)	Mittlere Differenz	Standardfehler der Differenz	95% Konfidenzintervall der Differenz	
								Untere	Obere
Varianzen sind gleich	,099	,761	-,060	8	,954	-,500	8,383	-19,831	18,831
Varianzen sind nicht gleich			-,060	8,000	,954	-,500	8,383	-19,831	18,831

voor de t-toetsen uit 4.3 inductieve statistiek subvraagstelling

- 1) A) Negen kinderen uit een tweeoudergezin met een laag opleidingsniveau van de moeder en
C) negen kinderen uit een éénoudergezin met een laag opleidingsniveau van de moeder

Gruppenstatistiken

	Erziehungsstatus	N	Mittelwert	Standardabweichung	Standardfehler des Mittelwertes
TWert	wächst nur bei einem Elternteil auf	9	57,61	9,286	3,095
	bei beiden Elternteilen	9	59,11	5,645	1,882

Test bei unabhängigen Stichproben

	Levene-Test der Varianzgleichheit		T-Test für die Mittelwertgleichheit						
	F	Signifikanz	T	df	Sig. (2-seitig)	Mittlere Differenz	Standardfehler der Differenz	95% Konfidenzintervall der Differenz	
								Untere	Obere
Varianzen sind gleich	1,248	,280	-,414	16	,684	-1,500	3,622	-9,179	6,179
Varianzen sind nicht gleich			-,414	13,201	,685	-1,500	3,622	-9,314	6,314

- 2) B) Drie kinderen uit een tweeoudergezin met een academisch opleidingsniveau van de moeder
 en D) drie kinderen uit een éénoudergezin met een academisch opleidingsniveau van de moeder

Gruppenstatistiken

	Erziehungsstatus	N	Mittelwert	Standardabweichung	Standardfehler des Mittelwertes
TWert	wächst nur bei einem Elternteil auf	3	48,00	6,928	4,000
	bei beiden Elternteilen	3	63,33	3,786	2,186

Test bei unabhängigen Stichproben

	Levene-Test der Varianzgleichheit		T-Test für die Mittelwertgleichheit						
	F	Signifikanz	T	df	Sig. (2-seitig)	Mittlere Differenz	Standardfehler der Differenz	95% Konfidenzintervall der Differenz	
								Untere	Obere
T Wert	2,508	,188	-3,364	4	,028	-15,333	4,558	-27,989	-2,678
			-3,364	3,097	,042	-15,333	4,558	-29,587	-1,080

- 3) Drie kinderen uit een éénooudergezin met een academisch opleidingsniveau van de moeder en drie kinderen uit een tweeoudergezin met een laag opleidingsniveau van de moeder

Gruppenstatistiken

	Erziehungsstatus	N	Mittelwert	Standardabweichung	Standardfehler des Mittelwertes
TWert	wächst nur bei einem Elternteil auf	3	48,00	6,928	4,000
	bei beiden Elternteilen	3	57,33	6,658	3,844

Test bei unabhängigen Stichproben

	Levene-Test der Varianzgleichheit		T-Test für die Mittelwertgleichheit						
	F	Signifikanz	T	df	Sig. (2-seitig)	Mittlere Differenz	Standardfehler der Differenz	95% Konfidenzintervall der Differenz	
								Untere	Obere
T Wert	,043	,846	-1,682	4	,168	-9,333	5,548	-24,736	6,070
			-1,682	3,994	,168	-9,333	5,548	-24,746	6,079

- 4) Drie kinderen uit een tweeoudergezin met een academisch opleidingsniveau van de moeder en drie kinderen uit een éénoudergezin met een laag opleidingsniveau van de moeder

Gruppenstatistiken

	Erziehungsstatus	N	Mittelwert	Standardabweichung	Standardfehler des Mittelwertes
TWert	wächst nur bei einem Elternteil auf	3	56,33	8,505	4,910
	bei beiden Elternteilen	3	63,33	3,786	2,186

Test bei unabhängigen Stichproben

		Levene-Test der Varianzgleichheit		T-Test für die Mittelwertgleichheit						
		F	Signifikanz	T	df	Sig. (2-seitig)	Mittlere Differenz	Standardfehler der Differenz	95% Konfidenzintervall der Differenz	
									Untere	Obere
T Wert	Varianzen sind gleich	3,200	,148	-1,302	4	,263	-7,000	5,375	-21,923	7,923
	Varianzen sind nicht gleich			-1,302	2,763	,291	-7,000	5,375	-24,967	10,967